

Fireogtyvende tværfaglige VIKINGESYMPORIUM

Syddansk Universitet 2005

Forlaget Hikuin
og Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi,
Aarhus Universitet

Beretning fra fireogtyvende tværfaglige vikingesymposium

Redigeret af

Jørgen Højgaard Jørgensen
og
Hans Frede Nielsen

Forlaget Hikuin
og Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi,
Aarhus Universitet

Beretning fra fireogtyvende tværfaglige vikingesymposium

Redigeret af Jørgen Højgaard Jørgensen og Hans Frede Nielsen

© 2005 Forfatterne

Udgivet af Forlaget Hikuin

og

Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi, Aarhus Universitet

Moesgård, DK-8270 Højbjerg

Kan bestilles hos Museumstjenesten,
på tlf. 8666 7666 eller fax 8666 7611,
på e-mail: mtj@museumstjenesten.com
eller på: www.hikuin.dk

Layout & prepress: Jens Kirkeby, Aarhus Universitet

Sat med Plantin 10/12 i Adobe InDesign

Tryk: Aarhus Universitet

ISSN 0900-0895

ISBN 87-90814-40-1

Forsiden:

Runestav fra Brisum, jf. s. 43.

INDHOLD

Forord	5
Friesland og vikingerne. Af Niels Lund	7
Vikings and Frisia from an Archaeological Perspective. By Jan Besteman	17
Det frisiske sprog i vikingetiden. Af Hans Frede Nielsen	37
Early Frisian Loanwords in North Germanic before and in the Viking Age. By Andrea Maini	49

INDOOR

bistro

café
bar

coffee shop
café culture

coffee shop
café culture

coffee shop
café culture

FORORD

Siden 1982 har universiteterne i Århus, Kiel, København og Odense på skift afholdt årlige tværfaglige vikingesymposier. Det fireogtyvende i rækken foregik den 29. april 2005 på Syddansk Universitet, hvorved det blev syvende gang, at dette årlige træf var henlagt til Odense.

Symposiet var denne gang tematiseret omkring 'Vikingerne i Frisland', en titel der levede fuldt op til forventningerne om tværfaglighed ved at belyse emnet historisk (Niels Lund), arkæologisk (Jan Besteman) og sprogligt (Hans Frede Nielsen og Andrea Maini). Temadagen blev indledt af dekan Flemming G. Andersen og Hans Frede Nielsen, og Else Roesdahl og Jørgen Højgaard Jørgensen styrede foredragssessionerne og de efterfølgende spørsgsmål stillet blandt de omkring tres tilhørere, som var mødt frem fra nær og fjern.

Det er arrangørernes behagelige pligt at rette en varm tak til Institut for Sprog og Kommunikation for den storlæde støtte, der muliggjorde at gennemføre symposiet. En hjertelig tak skal også rettes til Syddansk Universitetsbibliotek og til Hans Bekker-Nielsen for at have betænkt de mange fremmødte med rigelige forfriskninger i dagens anledning. På grund af sygdom var Hans Bekker-Nielsen, der har været medarrangør af samtlige tværfaglige vikingesymposier hidtil afholdt i Odense, desværre forhindret i at deltage i dette års møde.

Jørgen Højgaard Jørgensen

Hans Frede Nielsen

the present age, and of the importance of the 1951
and 1952 surveys. The former included a more detailed
showing of land use than was done by the 1950 census,
but the latter was more accurate in classifying land use.
The present survey is based on the 1951 data, but it
is believed that a significant amount of change has
occurred since 1951. It is anticipated that the 1951 figures
cannot be relied upon without extreme caution. A comparison
of the 1951 figures with those of 1950 reveals a
marked increase in the number of farms, but a decrease
in the total area of land in cultivation. This is attributed to
the large number of new farms established during
the period 1950-1951, and to the fact that many of these
new farms were established on land which had been
idle for some time. The 1951 figures also show a
marked increase in the number of farms, but a decrease
in the total area of land in cultivation. This is attributed to
the large number of new farms established during
the period 1950-1951, and to the fact that many of these
new farms were established on land which had been
idle for some time.

Niels Lund

FRIESLAND OG VIKINGERNE

I begyndelsen af året 866 drog en flok vikinger op ad Seinen til Melun, og det lykkedes dem at tvinge kong Karl den Skaldede til at købe dem bort for 4000 pund sølv. Årbøgerne fra St Bertin beskriver i detaljer, hvorledes denne sum blev tilvejebragt ved beskatning af forskellige grupper af franker, og hvorledes stormændene foruden penge måtte levere vin. Aftalen indeholdt tillige, som vi også kender det fra England, bestemmelser om, at de slaver, som normannerne havde taget under deres togter, men som det var lykkedes at flygte fra dem, skulle tilbageleveres til dem, således at de kunne blive løskøbt fra vikingerne på ordentlig vis. Det har været en regulær fredsaftale, for det blev også aftalt, at hvis nogen af normannerne blev dræbt, skulle der betales mandebod for ham.

I juni måned forlod vikingerne så den ø ved St Denis, hvor de må have opholdt sig under forhandlingerne, og drog ned ad Seinen til et sted, hvor de dels kunne udbedre deres skibe og bygge nye, dels afvente udbetalingen af de 4000 pund sølv med mере. I juli stak de så til havs, og årbøgerne fortæller, at en del af dem en tid lang drog tilbage ‘*in pago Italiae*’, der udlægges som Ysselgau, et område, der må ligge i tilknytning til floden Ijssel. På moderne kort kan man lokalisere noget, der hedder Over-Ijssel, altså hinsides Ijssel, distriktet øst for Ijssel. Her, fortæller årbøgerne videre, tilfredsstillede de alle deres lyster, dog uden at kong Lothar formelt overdrog dem landet.

Der er to interessante momenter heri: For det første at vikingerne vendte tilbage til Ijsselgau, *in pago Italiae redit*; de må altså have haft udgangspunkt her efter årbogsforfatterens opfattelse. Havde de mon indrettet sig her med et fast opholdssted mellem vikingetogterne?

For det andet at det bemærkes, at de opholdt sig der uden en formel overdragelse til dem af landet fra kong Lothar II, *excepta publica Hlotharii coniunctione*. Der var jo allerede fortilfælde for, at vikingehøvdinge fik overdraget len i Friesland af de frankiske herskere, men her tog de selv. Lothar, herskeren over det mellemste af de frankiske riger, havde åbenbart ikke kontrol over denne udkant af sit rige, der jo også strakte sig fra Norditalien helt til den engelske kanal.

Ifølge Timothy Reuter udgjorde store dele af Friesland i 800-tallet en slags ingenmandsland mellem Frankerriget og det danske rige, somme tider under frankisk overhøjhed, men da ofte forlenet til en dansk lensmand, somme tider under dansk overhøjhed (Reuter 1991:69).

Den moderne provins Friesland udgør kun en lille del af det oprindelige Friesland, det landområde, som den frisiske stamme udbredte sig over (se Fig. 1). Det strakte sig langs kysten fra Sincfal ved Antwerpen, og altså ved floden Scheldes munding, til Weser.

Fig. 1

Det egentlige Friesland er landet mellem Ijsselmeer, gamle dages Zuidersø, og Lauwers lige vest for Groningen og de uden for liggende øer Vlieland, Terschelling og Ameland; dets hovedstad er Leeuwarden (Fig. 2). Vest Friesland er provinsen Holland mellem Atlanterhavet og Ijsselmeer, med øen Texel i nord og Walcheren i syd. Også provinsen Groningen er frisisk, med varftbebyggelse og hvad dertil hører, og øst for floden Ems kommer det nu tyske Østfriesland, der kan betragtes som en udkant af Sachsen. Efter vikingetiden foregik yderligere en frisisk bosættelse i det vestlige Slesvig og på øerne ud for.

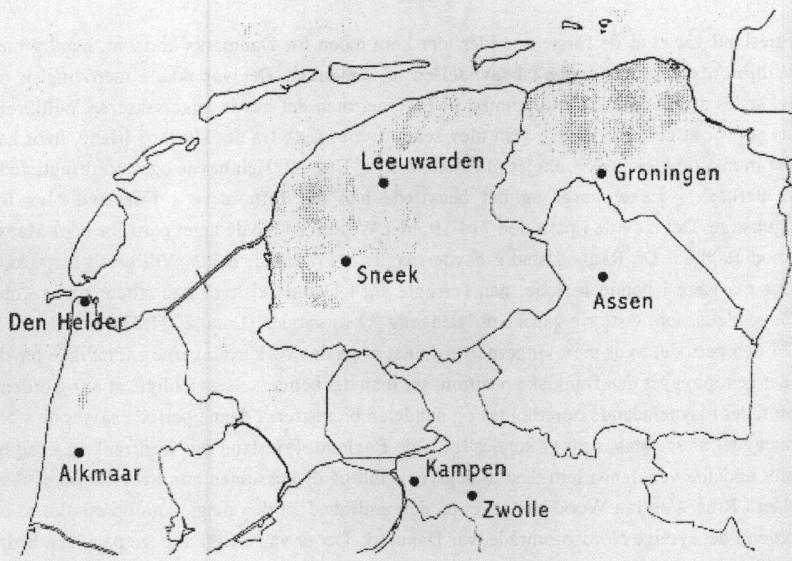

Fig. 2

Da det merovingiske rige ved ca. 700 begyndte at falde fra hinanden, fik frisiske herskere for en kort tid friere hænder og Radbot optrådte som deres konge. Han blev dog sat på plads af Karl Martel i to kampagner i 735 og 736, og så var det vestlige og det centrale Friesland efter under frankisk kontrol, i det mindste nominelt. I virkeligheden synes det ikke at have gjort større forskel for friserne. Området var meget vanskeligt at kontrollere, meget utilgængeligt fra landsiden, og frankerne forsømte tilmed at gøre det, som de ellers gjorde, når de havde bragt en provins under kontrol, nemlig at integrere denne provins' adel med rigets adel, indkalde dem til de årlige rigsmøder etc. etc. Friesland var derfor i vidt omfang overladt til sig selv, eller til den, der kunne skaffe sig kontrol over det. Det har givet danskerne gode muligheder, for fra et dansk synspunkt var området let tilgængeligt.

Da Holland opstod som grevskab, først forlenet til en vikingehøvding ved navn Godfred, som blev myrdet i 885, hvorefter hans morder Gerulf blev greve, omfattede det kun det vestlige Friesland, egnene omkring Rhinens munding og det vi også kender som Kennemerland, det smalle stykke mellem Nordsøen og Ijsselmeer. Greverne kaldtes ofte stadig grever af Friesland, og Knud den Helliges svigerfar, Robert den Første af Flandern, fik tilnavnet Friseren, fordi han giftede sig med en enkegrevinde fra Holland. Han var jo yngre søn og havde oprindelig ingen udsigt til at overtage Flandern. Resten af Friesland var stadig overladt mere eller mindre til det frie initiativ og tiltrak naturligvis foruden danskere først og fremmest saksiske fyrster.

Friesland var et af de første områder, der kom inden for Danmarks horisont, nemlig med Willibrords missionsforsøg i begyndelsen af 700-tallet. Det var ikke i merovingisk tid lykkedes at udbrede kristendommen til friserne, men det havde angelsakseren Willibrord sat sig for at gøre noget ved. Han blev sendt dertil i 690, fra det kloster i Irland, hvor han var munk, og blev i 695 ophøjet til ærkebiskop af Utrecht. Han havde også et tilflugtssted i Echternach i Luxemburg, og det benyttede han når forholdene i Friesland blev for ugunstige. Det blev de i perioden 714-19, idet Willibrord havde taget parti for Karl Martel imod Radbod. Da Radbod stadig havde magten i Friesland, måtte Willibrord fortrække. Det må være i denne periode, han forsøgte sig i Danmark, hvor han stødte på en kong Ongendeus, som viste sig ganske utilgængelig for missionen (Lund 2004:23).

I den periode, hvor merovingerne var faldet af på den og karolingerne endnu ikke havde fået genopbygget den frankiske position, ser man det bemærkelsesværdige, at ro og orden i området tilsyneladende opretholdes og handelen blomstrer. I denne periode sloges de store mængder af sceattas, som vi kender fra både England, Friesland og Nordfrankrig – lad os blot undlade ved denne lejlighed at begive os ind på diskussionen om, hvorvidt de også er slået i Ribe – og Ian Wood har peget på den mulighed, at den magt, som opretholdt ro og orden i det sydlige Nordsø-område, var Danmark. Det er vanskeligt at pege på nogen bedre forklaring, og i så fald må vi regne med en ikke ubetydelig dansk indflydelse i Friesland i første halvdel af 700-tallet (Wood 1983).

Om det nu er rigtig vikingetid, nu hvor vi har Ribe dateret i 704, eller det ikke er, det har der været ytret mange meninger om, men også når det kommer til uomtvistelig vikingetid, dukker Friesland straks op. Godfred angreb det med en stor flåde i 810 og afkrævede landet tribut (ARF 810).

Godfred fik næppe etableret sig i Friesland på nogen måde, men det varede ikke længe, før en af hans danske rivaler til tronen fandt sig selv som lensmand i Friesland. Harald Klak, der siden 814, hvor han og hans gren af kongefamilien led nederlag til Godfreds sønner, havde søgt at kæmpe sig tilbage, og som senest var gået over til kristendommen og var blevet døbt i St Albans kirke i Mainz i 826, blev trods kejser Ludvig den Frommes støtte endeligt fordrevet fra Danmark og må have slået sig ned i Rüstringen, hvor Ludvig havde givet ham et len, skulle han få brug for det. Rüstringen er det område mellem Weser og Jade bugt, man i dag kalder Stadland; stedets hovedlokalitet Aldessen, som menes at være udviklet af *Haraldeshem*, er forsvundet i Jadebugten (LexMa ‘Rüstringen’).

Harald Klak døde formentlig i 852. Fulda-annalerne fortæller her at

normanneren Harald, som nogle år forud var flygtet fra sin herres, danerkongen Håreks, vrede og havde begivet sig til kong Ludvig, var blevet velvilligt modtaget af ham og indviet i troens sakramenter, blev efter flere års hæderfuldt ophold blandt frankerne dræbt af de ledende i de nordlige egne og vogterne af grænsen til Danmark, fordi de begyndte at mistænke ham for vaklende troskab og for oplæg til forræderi.

Det er dog en vanskelighed, at årbøgerne oplyser, at denne Harald havde begivet sig til kong Ludvig, og det vil sige Ludvig den Tyske, og var omvendt af ham, medens Harald Klak var blevet døbt og havde fået sit len af *kejser* Ludvig, Ludvig den Fromme.

Der er dog endnu større vanskeligheder ved at identificere Harald Klak med en anden Harald, nemlig den Harald, som i 841 fik Walcheren og nogle nærliggende egne på fastlandet i len af kejser Lothar. Denne Lothar havde netop overtaget kejsertronen efter sin fader, Ludvig den Fromme, der døde i 840, og han begyndte straks sin regering med at belønne dem, der havde støttet ham undervejs, ikke mindst i de krigs, han havde ført med sin fader. Årbøgerne fra St Bertin fortæller,

Harald, som med de andre danske sørøvere i en del år til hans [Lothars] fordel havde påført Friesland og andre kristnede kystegne så mange ulykker til besvær for hans fader, gav han for denne fortjeneste Walcheren og nogle nærliggende bebyggelser til len. Det er i sandhed en handling, som fortjener afsky, at de, som havde påført de kristne ondt, blev sat til ledelse af kristne lande og folk og for Kristi kirke, så at forfølgerne af den kristne tro blev herrer over kristne, og at kristne folk måtte tjene afgudstilbederne.

Når Prudentius, den lærde og senere kontroversielle spanier, der blev biskop af Troyes kort efter, kan skrive således, må Harald Klak være udelukket. Prudentius må have været klar over, at Harald var kristen. Under 852 minder han om Harald Klaks søn Godfreds dåb i Mainz ved samme lejlighed som faderens. De ulykker, som Harald havde påført Friesland til Lothars fordel, var de gentagne angreb på Dorestad; i hvert fald et af dem førte direkte til, at Ludvig opgav et felttog til Italien mod den oprørske Lothar.

Denne Harald træffer vi allerede i 842 i Lothars følge ved Koblenz som hans lensmand på linje med andre frankiske stormænd, da Lothar lå i krig med sine brødre om rigsdelingen (Nithard iii 7).

Da det som allerede nævnt næppe er denne Harald, der blev dræbt på mistanke om forræderi i 852, ved vi intet om denne mands videre skæbne.

En tredje Harald synes at optræde. Kejser Ludvig den Fromme overlod Dorestad, som i 830'erne var blevet angrebet så flittigt af den Harald, som til belønning fik overdraget Walcheren med mere, til brødrene Rurik og Harald den Yngre. Årbøgerne fra Fulda fortæller:

Normanneren Rurik, som på kejser Ludvigs tid med sin broder Harald var forlenet med byen Dorestad, blev efter kejserens bortgang, og da hans bror døde, for Lothar, der fulgte faderen på tronen, med urette, siger rygtet, anklaget for forræderi, anholdt og sat under bevogtning. Herfra flygtede han og hyldede Ludvig, østfrankernes konge; da han havde opholdt sig her nogle år og boet hos sakerne i normannernes naboskab, samlede

han en ganske stor styrke af daner, begyndte at drive sørøveri og at plyndre steder i kystegnene i den nordlige del af Lothars rige. Ad rhinmundingen kom han til Dorestad, besatte den og beholdt den. Da kejser Lothar ikke kunde forjage ham uden fare for sine egne mænd, modtog han efter sine rådgiveres tilskyndelse og ved sendemænads mellemkomst hans hyldning på den betingelse, at han med skat og andre sager, der angik kongens skatkammer, vilde tjene trofast og afværge de danske sørøvers angreb.

I årbøgerne fra Xanten omtales denne Ruriks broder Harald som Harald den Yngre.¹ Det må anses for ganske utænkeligt, at han kunne være identisk med den Harald, som fik Walcheren af Lothar. Rurik og hans broder havde tjent Ludvig den Fromme, ikke generet ham til fordel for Lothar. Og vi kan slutte, at han var død før 850, så derfor er det heller ikke ham, som blev dræbt i 852.

Rurik fik i øvrigt en spændende karriere. Som det fremgår blev han taget til fange af Lothar, men flygtede til Ludvig den Tyske, hvorpå han gav sig til at hærge i Lothars rige, i Vestfriesland nærmere betegnet, med styrker, han havde rekrutteret i Danmark, og det lykkedes ham at tvinge Lothar til at indrømme ham Dorestad, hans gamle len, påny. Når man læser dette, kan man ikke lade være at tænke på passagen om dem, der vendte tilbage til Ijssel og tog det i besiddelse uden at få nogen formel aftale med Lothar.

I 855 overdrog kejser Lothar hele Friesland til sin søn, der også hed Lothar, og så drog Rurik sammen med sin fætter Godfred, der var søn af Harald Klak, til Danmark i håb om at vinde kongemagten der. Året før havde kong Horik mistet livet i en borgerkrig, der ifølge Annalerne fra St. Bertin gik hårdt ud over daneske bestand af stormænd; der burde derfor være gode muligheder. Det lykkedes dem nu ikke, så de vendte tilbage til Friesland og beholdt Dorestad og det meste af Friesland trods kejseren og hans søn.

Et par år senere førte han med sin nye lensherres, den unge Lothars, billigelse en flåde til Danmark og tiltvang sig det land, der lå mellem Ejderen og havet; her må være tale om Ditmarsken.

Ti år senere hører vi om ham, at lokalbefolkningen skulle have fordrevet ham fra Friesland. Det fik Lothar, der var på vej til Rom, til at mobilisere hæren, idet han forventede, at Rurik ville vende tilbage med danske forstærkninger (AB 867). Hvad der nu måtte være sket, ved vi ikke, men Rurik bevarede sin position i Friesland. Da den unge Lothar, Lothar II, døde i 869, usurperede hans onkel Karl den Skaldede hans rige. Rurik og Karl holdt derfor i 870 et møde i Nymwegen, hvor de indgik en aftale. Ved en forhandling et par år senere anerkendte Karl Ruriks loyalitet, medens han ikke kunne bruge en anden af samme type, Rodulf. Kort efter det første møde med Rurik måtte Karl dele Lothars rige med sin broder Ludvig den Tyske, og herved deltes Ruriks len mellem de to. Rurik fik

---

¹Kilden taler om ‘den allerede nævnte Harald’, men den omtaler ikke nogen Harald overhovedet mellem begyndelsen i 831 og denne indførsel for 850.

altså to herrer. Med Ludvig mødtes Rurik under store sikkerhedsforanstaltninger i 873 i Aachen og blev hans mand også. Årbøgerne fra Xanten, der omtaler dette møde, betegner Rurik som 'Kristenhedens galde', *fel Christianitatis* (AX 873).

I 882 forlenes Ruriks besiddelser i Friesland til en vis Godfred, så da må Rurik være død. Det nævnes, at han havde Kennemerland.

Den første danske lensmand i Friesland var en fordrevne konge, Harald Klak, og vi finder hans sønner Godfred og Rodulf og nevøen Rurik i Friesland også. Men også det dynasti, der havde opnået magten i Danmark var leveringsdygtigt i vikingehøvdinge. Kong Horik havde oprindelig delt magten med sine brødre, hvis navne ikke er overleveret, men fremstår på et tidspunkt som enekonge. Det vil sige, at hans brødres arvinger, Horiks nevøer, ikke har arvet deres fædres kongemagt. To af dem påførte ham krig i 850, men blev stillet tilfreds med at få del i magten. Det må have harmet en tredje, som ikke fik noget, for i 854 startede denne nevø, Gudurm, den borgerkrig, som endte med både Horiks og hans egen død. Vi får at vide om ham, at han hidtil havde levet på piratfærd, *more piratico*, idet han var fortrængt fra styret af Horik. Årbøgerne fra Fulda giver i øvrigt det indtryk, at deltagerne i denne kamp om magten i Danmark i vidt omfang var netop de vikingehøvdinge, der i tyve år havde plaget frankerriget, og som nu vendte hjem til deres fædreland.

En anden spændende person i denne sammenhæng er den allerede nævnte Rodulf, Harald Klaks anden søn.

Efter Harald Klaks død fortsatte hans efterkommere som vi har set forbindelsen med Lothar I og Lothar II og kontrollerede større eller mindre dele af Friesland, med eller mod deres lensherres vilje, men da Lothringen efter Lothar IIs død i august 869 først usurperedes af Karl den Skaldede, men siden ved forliget i Meersen 870 deltes mellem ham og broderen Ludvig, hvorved store dele af Friesland tilfaldt Ludvig den Tyske (AB 870), stod de ikke blot med det problem at skulle finde accept hos en af de konger, de hidtil havde generet på deres lothringske herres vegne. Rurik var endda, som nævnt, i den situation, at hans len var delt mellem Karl og Ludvig, så han skulle tjene to herrer, som stod på alt andet end god fod med hinanden (Vogel 1906:235-7). Karl den Skaldede havde straks i januar 870 sikret sig Ruriks loyalitet (AB 870), og både Rurik og Rodulf mødtes i 872 med Karl i Maastricht, men medens Rurik betragtedes som trofast og blev modtaget venligt, blev Rodulf afvist som formodet illoyal, og fordi han stillede for store krav (AB). Illoyal må han også have taget sig ud i Ludvigs øjne; Ludvig kan ikke fortænkes i, hvis Rodulf havde haft noget len der ligesom Rurik, at have ansat en anden lensmand i Friesland. Ludvig havde i denne tid et problem med sin søn Carloman, der var gejstligt viet, men håbede på at kunne forlade denne profession og blive arving til Lothars rige. Noget tyder på, at Rodulf havde tilbuddt Carloman sine tjenester.

Der findes dog ingen overlevering om, at Rodulf havde haft noget bestemt len i Friesland. Han var klart i Lothar II's tjeneste i 864, da Lothar lod udskrive en skat på fire denarer af hver mansus i sit rige og udbetalte provenuet samt en betydelig

naturaliepræstation, mel. kød, vin og øl, til Rodulf og hans folk som sold, *locarii nomine* (AB), men det er muligt, at han herefter har opereret fra Danmark. Det kunne forklare, at de danske konger så kort efter forsikrede den tyske konge om deres gode vilje til i fremtiden at holde deres undersåtter i ave. Det er dog også en nærliggende tanke, at hans aktivitet i Ostergo i 873 ikke skal forstås som et almindeligt vikingetogt, men som et forsøg på atter at tiltrive sig en provins, som klanen havde mistet i den politiske malstrøm omkring Lothingens deling. Fulda-annalerne fortæller, at han sejlede sin flåde dertil og sendte bud ud til befolkningen om at betale ham skat; indbyggerne svarede ham imidlertid, at de ikke ville betale skat til andre end kong Ludvig og hans sønner og aldeles ikke ville føje ham i denne sag. Når Rodulf i 872 søgte at komme i Karl den Skaldedes tjeneste, kunne det tyde på, at han som Rurik havde en position i det frisiske område; Karl har blot ikke kunnet slå en streg over den fortid, hvor Rodulf ofte havde hjemsøgt hans rige med plyndring og brand (AF 873), eller bruge én, der kunne være i ledtog med Carloman.² På den anden side må det dog bemærkes, at han tilsyneladende ikke søgte at komme i den tyske konges tjeneste.

Jeg begyndte med at omtale et kildested, der tydede på, at nogle vikinger havde base i Over-Ijssel. Jeg skal vende tilbage hertil med et andet kildested, der peger i samme retning. Det undrede mig, at årbøgerne fra Xanten, der i virkeligheden intet har med klostret Xanten at gøre, men er forfattet af en Gerward, der var bibliotekar hos Ludvig den Fromme og på sine ældre dage godsbestyrer for klostret i Lorsch på nogle ejendomme nær ved Nymwegen, at disse årbøger skulle rumme oplysninger om vikingerne aktivitet i Irland, og så gav jeg mig til at lege med den mulighed, at det Gerward skriver om, er friserne egne vikinger og deres aktiviteter i Irland. Man har villet forklare dette indhold i årbøgerne med irske rejsende, som på rejser mellem Irland og Rom ofte overnattede på klostre, men årbøgerne kommer altså ikke fra et kloster, så denne mulighed er ikke så oplagt.

Under 871 findes følgende beretning: 'Hedningerne hærgede også næsten hele Irland, vendte hjem med meget bytte og påførte i de vandrige³ egne i Francien og Gallien menneskeslægten megen elendighed.' Fra Irland vendte de altså hjem, *sunt reversi*, og fortsatte i Franken og Gallien. Det er kun en antydning, men netop Rodulf havde tidligere været på en afstikker til Irland. I 860 optrådte en Rodulf i Leighlin, hvor han plyndrede og tog fanger, men dog endte med at lide nederlag til en irsk konge.

Nu kan man naturligvis sige, at det ikke er sikkert, at den irske Rodulf er den samme Rodulf, som vi træffer i Friesland, men vi har faktisk mange andre vidnesbyrd om, at de

²Carloman havde optrappet sin aktivitet på det sidste, fordi hans fader havde taget sig en ung kone og derfor nemt kunne få yngre sønner. Det ville reducere Carlomans chancer for at forlade sin gejstlige løbebane. En verdsdig karriere måtte startes nu. Han blev blindet i 873.

³aquosa; men ikke det betyder de vandnære, altså ved kyster og floder?

samme vikinger færdedes både på kontinentet og på de britiske øer. Der er Weland som drog på plyndringstogt til England, og angreb Southampton i 860, medens Karl den Skaldede samlede de penge sammen, som han havde lovet at betale Weland for at fordrive en anden vikingehær. Vi har også klare forbindelser mellem Irland og vikinger, der plyndrede i Garonne-området og videre ind i Middelhavet. Ifølge Duald Mac-Firbis førte Hastein og Bjørn's eventyr sorte slaver til Irland, og Al-Gazals berømte gesandtskab gik med langt større sandsynlighed til Irland end til Skandinavien (Allen 1960).

Årbøgerne fra Fontenelle, eller St Wandrille, giver navnene på mange vikingehøvdinge, som ikke navngives i andre kilder. En af dem er Sidroc, der optræder i selskab med Godfred Haraldsen på et tog op ad Seinen i 852. Steenstrup ville identificere denne Sidroc med lodbrogsønnen Sigurd Orm-i-øje, andre har opfattet navnet som en form af Sigtryg. Det ville imidlertid være bemærkelsesværdigt, hvis årbøgerne fra Fontenelle og den Oldengelske krønike uafhængigt af hinanden skulle forvanske et så relativt kendt navn som Sigtryg på helt samme måde. Blandt de døde på vikingernes side i slaget ved Ashdown i 871 noterer den oldengelske krønike jarlerne Sidroc den Ældre og Sidroc den Yngre. I betragtning af den trafik over den engelske kanal, som vi i øvrigt kender til, kan det ikke være letsindigt at overveje den mulighed, at den Sidroc, der optræder sammen med Harald Klaks søn Godfred på kontinentet, er identisk med den Sidroc den Ældre, som faldt ved Ashdown.

*Saxo-Instituttet
Afdeling for Historie
Københavns Universitet
Njalsgade 80
2300 København S*

Bibliografi

- AB: Annales Bertiniani. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte* 2, ed. Reinhold Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe 6. 1969/1972.
- AF: Annales Fuldenses. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte* 3, ed. Reinhold Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe 7. 1960/1975.
- Allen, W. E. D. 1960. *The poet and the Spaε-wife : An attempt to reconstruct Al-Ghazal's embassy to the Vikings*. London: Allen Figgis and co., Dublin in association with Viking Society for Northern Research, London.
- ARF: Annales Regni Francorum. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte*, erster Teil, Reinhold Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe 5. 1955/1974.
- AX: Annales Xantenses. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte* 2, ed. Reinhold Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe 6. 1969/1972.
- LexMa: *Lexikon des Mittelalters*, 1977-99.
- Lund, Niels. 2004. ‘Mission i Danmark før Harald Blåtands dåb’. In: *Kristendommen i Danmark før 1050*, ed. Niels Lund, Roskilde: Roskilde Museum, pp. 20-27.
- Nithard, Historiarum libri IIII. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte*, erster Teil, Reinhold Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe 5, 1955/1974.
- Reuter, Timothy. 1991. *Germany in the Early Middle Ages, 800-1056*. London: Longman.
- Vogel, Walther. 1906. *Die Normannen und das fränkische Reich bis zur Gründung der Normandie (799-911)*. Heidelberger Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte.
- Wood, Ian N. 1983. *The Merovingian North Sea*. Occasional Papers on Medieval Topics 1. Alingsås: Viktoria Bokförlag.

Jan Besteman

VIKINGS AND FRISIA FROM AN ARCHAEOLOGICAL PERSPECTIVE

The archaeology of Viking relations with Frisia has attracted a great deal of attention in the past few years due to the recent finds of two Scandinavian silver hoards at Westerklief on the former island of Wieringen in the province of North Holland. The discovery of these finds appears to have put an end to the insignificant role of archaeology in the discussion on Viking relations with Frisia, which in the Carolingian Period covers all coastal regions between the river Weser and the river Scheldt.¹

Historical background

Until recently, the picture of Viking-Frisian relations was mainly defined by the historical data.² Referring to the contribution by Niels Lund, who in this volume focuses mainly on the historical evidence for Viking-Frisian relations, a very brief outline of the historical background will suffice here. Based on the written information, the Viking relations with Frisia may be divided into four parts.

The first phase, from 810 to 840, started with attacks on the coastal regions of the Carolingian Empire. Although they may also have had a political aim, they soon culminated in repetitive and extremely devastating raids by independent bands of Danish Vikings.

In the second phase, from 840, but more clearly from 850 to 885, attacking Danish warlords were offered large territories in West Frisia, notably Dorestad and other coastal areas, as benefices by the Carolingian emperors on the condition that they kept other Viking bands out. This attempt to integrate Viking rulers like Harald, Roric and Godfred in the Carolingian system failed. These Vikings probably used their territory as a base for their raids elsewhere and collected the income from it. The time was not ripe for a Frisian Normandy.

The third phase, which overlaps with the last years of the second, is connected with the actions of a large Viking army from England which landed on the Carolingian coast in 879. Independent of the Viking fleet and on horseback, they ravaged a large area between the Seine and the Rhine, penetrating far inland and using winter camps as a base. Gradually the organization of the defence was started and fortifications were built, but it was not until 891 that the Viking army in the Low Countries was finally defeated by king Zwentibold near Louvain.

In the final phase in the tenth century, the aristocracy increased their territorial powers. Trade recovered, and Viking raids only occurred incidentally and on a small scale, the last attacks being in the first decade of the eleventh century.

Archaeological state of affairs

Archaeological research into Viking relations has never received much attention in the Netherlands. The study of archaeological 'objets d'art' never had a strong basis, specialist knowledge of Scandinavian material culture was limited, and most supposedly Viking objects lacked an archaeological context. Ninth-century weapon graves were interpreted as Viking³ and weapons were incorrectly assumed to be Viking for the mere reason that they had also been found and had mostly been published in Scandinavia. In fact no answer had, nor sometimes still has been given to the difficult question of what a Viking object is, and no proper distinction was made between objects manufactured, used or traded by Scandinavians, nor were any references made to the relevant literature.

A first serious attempt to put things right was made in 1970, when a scrupulous research of all the Viking objects then known in the Low Countries was undertaken under the direction of H.H. van Regteren Altena. Due to the critical and rigid assessment criteria the survey only resulted in a handful of artefacts.⁴ The most important result was that the only assumed Viking hoard of the Netherlands at the time, the Winsum hoard, was correctly branded as a recent fake, and an impressive reliquary in the form of a drinking horn with metal mountings in Jelling style was put aside as an imitation. What was accepted as being Scandinavian were some ornaments and two bone combs, while a tenth-century spearhead from Termonde (Belgium) was incontestably ascribed to Vikings.

Since 1970, archaeological conditions have changed considerably as a result of the expansion of early-medieval archaeology. Large-scale archaeological excavations at sites where Vikings must have been active were carried out in the early-medieval trade centres of Dorestad, Tiel and Deventer. In the same period new departments of urban archaeology became active in more than thirty Dutch towns. Apart from this, the introduction of metal detecting resulted in a constant flow of metal finds, some of which are unmistakably Viking.⁵ We will discuss some of the results of this development within the chronological context of two hundred years of Viking contacts, but we will focus on the two most striking finds, the silver hoards from Westerkleif, which illustrate the most intensive Viking relations during the period of Danish influence in Frisia from 850-885.

The Westerkleif hoards

In 1995 and 1996 a metal-detectorist discovered a hoard of 1663 grams of silver in a meadow in Westerkleif (Fig. 1). This hoard, Westerkleif I, contained: 6 penannular arm-

rings, 1 twisted arm-ring, 1 twisted neck-ring, 1 strap-end, 3 coin ornaments, 17 ingots and 78 Carolingian pennies (Table 1).⁶ It was found together with the container of the hoard, a medium-sized globular pot of Badorf ware, originating from the German Rhineland.

Fig. 1: The Westerkief I hoard (photograph A. de Kemp, National Museum of Antiquities, Leiden).

Most of the silver clearly had a Scandinavian, preferably Danish origin. The penannular arm-bands, the strap-end and the Carolingian coins may have been added in Frisia. The coins date the find quite accurately to about 850. The date can be narrowed down to the month, because a sample of the remains of grass which had also been found in the Badorf pot contained an immense quantity of grass pollen and not a single seed. We may therefore

assume that the hoard entered the soil sometime in the first half of May, when the grass on Wieringen was flowering but had not yet produced seeds.

The conclusion was that this was the first Viking silver hoard outside the Scandinavian world, a traditional hoard with complete ornaments and objects and early-dated after c. 850 by 78 Carolingian coins, which are extremely rare in Scandinavian hoards and which will have been added in Frisia. Apart from the exceptional Hon hoard (c. 852) and a few Swedish hoards dating from before 880 and containing a few Carolingian coins, the Häljarp hoard only contained 30 Carolingian coins and a number of Carolingian ornaments.⁷ In England, apart from the impressive tenth-century Cuerdale hoard, there is the Croydon hoard (870/1) with seven Carolingian and three Arabic coins, which is associated with Vikings staying in winter camps in the Thames valley at that time.⁸ The Scandinavian character of the Westerkleif hoard was an indication that for the first time Vikings had brought their riches from the North to Frisia, because apparently there were good opportunities to settle there in around 850, when Emperor Lothar granted territory to Roric and his men.

	Westerkleif I (t.p.q. 850)			Westerkleif II (t.p.q. 875-7)		
	number	weight	average weight	number	weight	average weight
<i>Scandinavian origin</i>						
neck-ring	1	151.8	151.8			
arm-ring	1	67.7	67.7			
coin brooches	3	39.7	13.2	1	7.3	7.3
ingots	16	729.3	45.6	1	36.8	36.8
hacksilver				24	163.0	6.8
Arabic coins				42	114.7	2.8
Arabic coins (fragments)				53	84.0	1.5
<i>Carolingian origin</i>						
arm-rings	6	564.8	94.1			
strap-end	1	14.3	14.3			
coins	78	95.6	1.2	39	51.1	1.3
total	106	1663.2	15.7	160	456.9	2.8

Table 1: Composition and weight of Westerkleif I and II.

In 1999 and 2001 a second Viking hoard was discovered in the same field (Fig. 2). This second silver hoard, Westerkleif II, consisted of 1 complete ingot, 24 pieces of hacksilver, 95 Arabic coins, 53 of which were fragmented, 39 Carolingian coins and a coin brooch with a Carolingian *solidus* imitation (Table 1).⁹ The hoard weighing 457 grams was found with fragments of a small globular pot of Badorf ware.

Although the find was very different from the Westerkleif I hoard, the presence of hacksilver, fragments of ingots, ornaments and of Arabic coins did also point to a Scandinavian provenance, as did the folds, bends, cuts and nicks on the dirhams and ingots (Fig. 3). Arabic coins from the Near East, hundreds of thousands of which were brought into circulation by the Vikings in the north, are hardly found in Western Europe outside

the Scandinavian world and eastern Europe. Ninth-century hoards, however, especially those containing coins and ornaments, are very rare in Western Scandinavia too.¹⁰

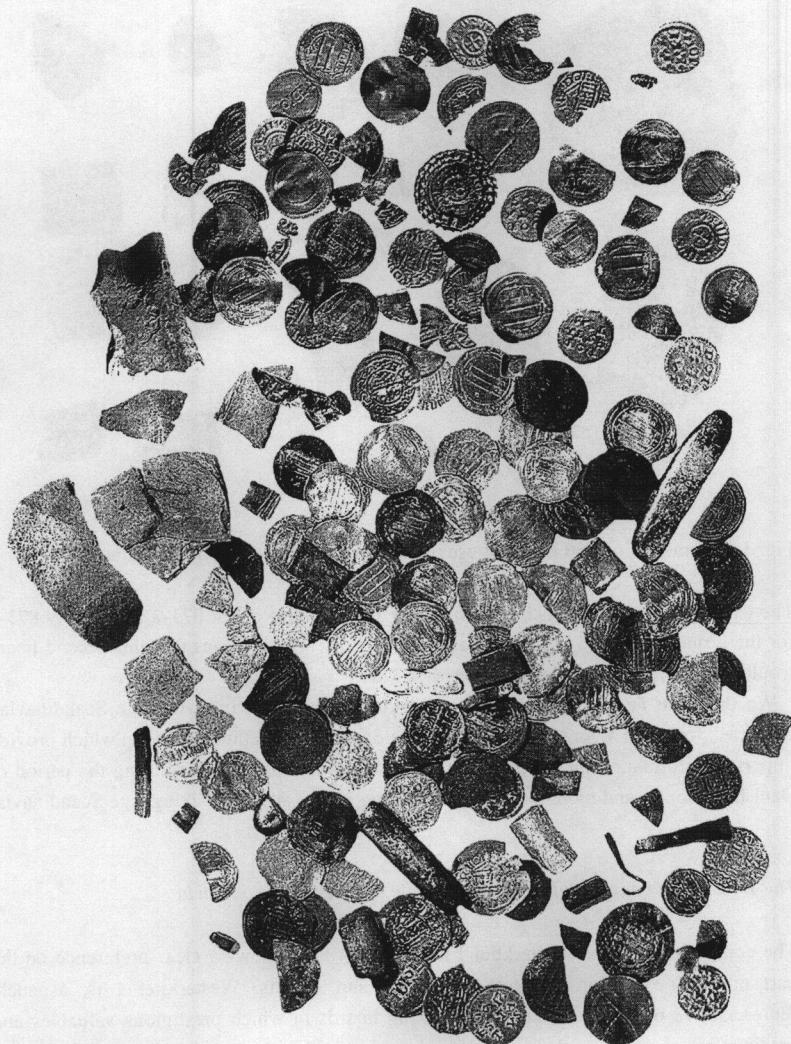

Fig. 2: The Westerkloef II hoard (photograph by Anneke Dekker (AAC).

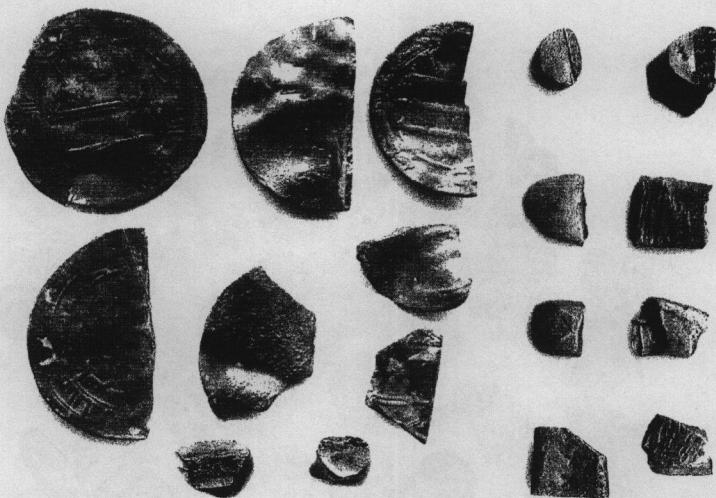

Fig. 3: Fragmentation and traces of use of hacksilver (photograph by the author).

The date of Westerkief II is based on that of the youngest coins: 871-2 or possibly 873-4 for the dirhams and 875-7 for the Carolingian coins, which means that this second hoard would have entered the soil some time after 875-7.

We therefore have two coin-dated ninth-century hoards with a definite Scandinavian character, found on Wieringen far outside the Scandinavian cultural sphere, which provide important information on the possibility of Vikings settling in Frisia during the period of Danish influence, and moreover, on the changing role of silver in Viking Age Scandinavia.

The Westerkief hoards and the changing role of silver in Scandinavia

The composition of the Westerkief I hoard (*t.p.q.* 850) shows a clear preference on the part of the owner for complete ornaments and objects. Westerkief I is, as such, representative of the traditional early Viking hoards in which prestigious valuables and precious metal determined the social and economic function of the silver. Although no more than 30 years younger, the Westerkief II hoard (*t.p.q.* 875-7) is totally different (Table 1). It mainly consists of hacksilver and Arabic coins, most of them also fragmented. Westerkief II is a very early example of the use of hacksilver, of which it has a high proportion, comparable to that of tenth-century Danish hoards.¹¹ This is a typical feature of

Scandinavian hoards, where silver has a more economic function as weight money, used as a means of payment. The striking differences between both hoards as shown in Table 1 and Diagram 1 represent this remarkable shift from a social to a more economic significance of silver in Scandinavia, which has usually been dated to the late ninth and tenth century,¹² but which must already have been well under way in the early 870s, as now appears from the dates of the Westerkleif II hoard.

The same goes for the introduction of Arabic coins in Scandinavia. Sassanian and older Arabic coins did occur in the Northern Lands, as the two drachmen in the ornaments of Westerkleif I indicate. Arabic coins had a long period of circulation and, unlike Carolingian coins, they were not taken out of circulation which makes it difficult to date their use or deposition. Consequently, many older Arabic coins may have reached Scandinavia with the massive tenth-century silver imports.¹³ The two separate coin dates of Westerkleif II, however, based on the Arabic and on the Carolingian coins, only differ a few years and confirm that Arabic coins were already in circulation in Scandinavia in the 870s, and that there must have been an import of Arabic silver at that time. The presence of hacksilver confirms that the coins and the silver did function as a means of payment. The nicks present on some of the coins and the remaining hacksilver are typical of early hoards.¹⁴ This date for the import of Arabic silver and the use of hacksilver is considerably earlier than assumed until now

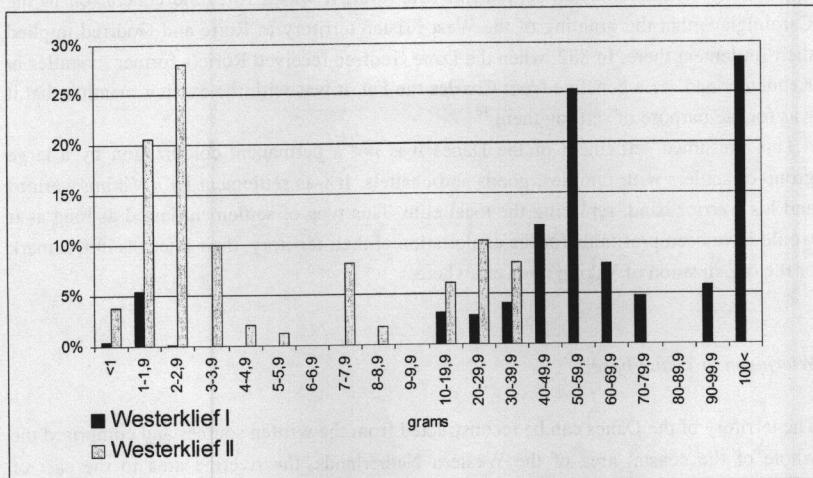

Diagram 1: Westerkleif I and II: Distribution of finds per weight category.

The Westerkleif hoards in relation to Danish settlement in the Netherlands

The Scandinavian character of the Westerkleif hoards can be related to the Danish domination of West Frisia. Most of the silver and the composition of the two hoards indicate a Scandinavian, probably Danish origin and owner. Because there is a gap of more than 25 years between the two hoards and a striking difference in their composition, which reflects a totally different attitude of the owner towards hoarding, there must have been two separate Viking owners, who deposited their silver after c. 850 and after 875-877 on Wieringen. These dates more or less coincide with the beginning and end of Danish rule in West Frisia and it is therefore plausible to connect these two Scandinavian hoards with some sort of Danish settlement in the West-Frisian coastal areas, running parallel with Roric being granted these regions by the emperor Lothar in 850. It is hardly understandable why Vikings would bring their personal riches from the north with them to Wieringen in Frisia unless they had good opportunities to stay and make a living there. After all, Viking hoards are not found in Western Europe far outside the territories in which they settled.¹⁵

The fact that there are two Viking hoards buried in the same field with a gap of more than 25 years suggests that there was continuity of Scandinavian activities on Wieringen, and that the Danes may have settled there for longer periods during their control over West Frisia. The Danish position of power, legitimized by the Carolingians, offered the opportunity of Scandinavian settlement. Moreover, it was a foregone conclusion to the Carolingians that the granting of the West-Frisian territory to Roric and Godfred implied their settlement there. In 882, when the Dane Godfred received Roric's former 'counties in Kennemerland' as a benefice from Charles the Fat, it was with the explicit mention that it was for the purpose of settling there.¹⁶

This presumed settlement of the Danes was not a permanent colonization by a large group of settlers with families, goods and chattels. It was settlement by a Viking warlord and his warrior band, replacing the local elite. This type of settlement lasted as long as it would have been profitable for the exploitation of their territory, their interests in Denmark or the organization of Viking raids elsewhere.

Wieringen, a Viking base?

The territory of the Danes can be reconstructed from the written sources and comprised the whole of the coastal area of the Western Netherlands, the riverine area to the east of Dorestad and probably Zealand as well (Fig. 4).¹⁷ Since the Danes were not numerous enough to occupy their extensive territory, Roric would obviously have concentrated his power on one or more strategic places. Wherever Vikings chose a base or camp to stay for a longer period they preferred an island situation that could be easily reached by their ships and was safe to defend.

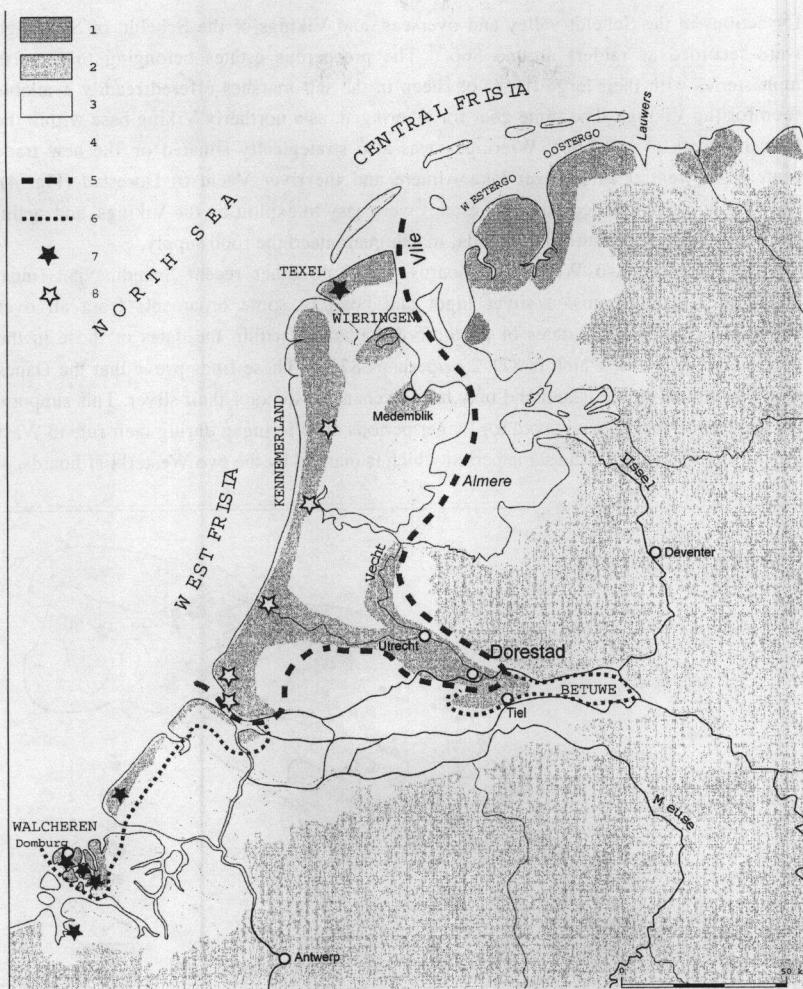

Fig. 4: West Frisia in the Carolingian period: 1. habitation area in Frisia; 2. Pleistocene area; 3. low-lying Holocene area; 4. present coastline; 5. boundary of territory under Danish influence; 6. boundary of farthest possible extension of Danish sphere of influence; 7 round fortress; 8. possible round fortress (drawing B. Brouwenstijn and the author, AAC).

We know as such the islands of Sheppey and Thanet in the Thames estuary, Ile de Noirmoutier near the Loire. In the Netherlands, two safe island bases stand out: Walcheren was recorded to have been frequented by three generations of Roric's relatives. It was a base

for actions in the Scheldt valley and overseas, and Vikings of the Scheldt, or Scaldingi, were recorded as raiders around 866.¹⁸ The prosperous estates belonging to Flemish monasteries with their large flocks of sheep in the salt marshes offered readily available food for the Vikings. The same goes for Wieringen, as a northerly Viking base within the Danish sphere of influence. Wieringen was also strategically situated on the new trade route from Central Frisia over lake Almere and the river Vecht to Dorestad (Fig. 4). Carolingian royal and ecclesiastical estates were easy to exploit by the Vikings, and again, flocks of sheep on the surrounding tidal marsh guaranteed the food supply.

Apart from the two Westerkief hoards, there are other recent Scandinavian finds, including seven dirhams, a silver ingot and possibly some ornaments from all over Wieringen (Fig. 5). The dates of all these dirhams fall within the dates of those in the Westerkief II hoard, which is 871-2 or perhaps 873-4. These finds prove that the Danes took part in life on the island and may have exchanged some of their silver. This supports the conclusion that Danes stayed for longer periods on Wieringen during their rule in West Frisia from 850 till 885, the same period which is marked by the two Westerkief hoards.

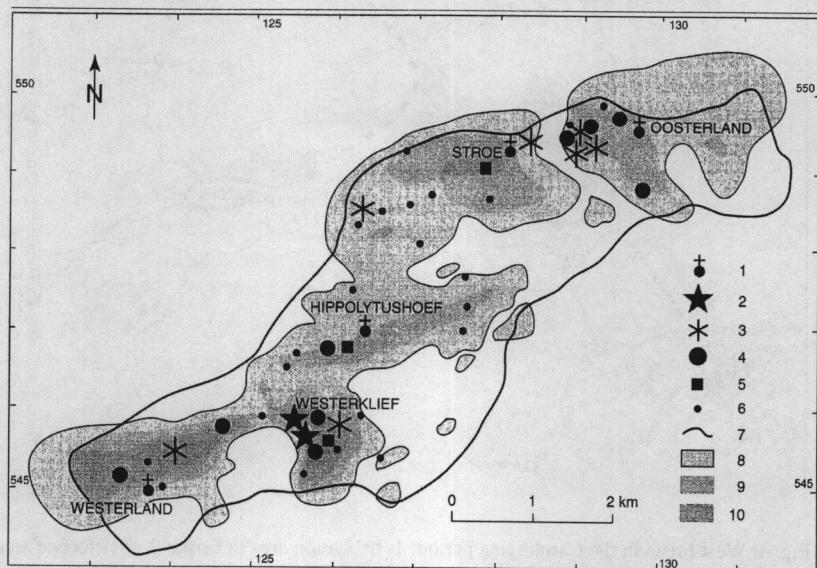

Fig. 5: Distribution of finds from the Carolingian period on Wieringen: 1. old church village; 2. silver hoard; 3. Arabic coin; 4. Carolingian settlement; 5. possible Scandinavian find; 6. Carolingian find; 7. present coastline and boundary of the former island; 8. inhabitable boulder clay and cover sand area; 9. area 2.5 m. above sea level; 10. area 5 m. above sea level (drawing by the author).

Distribution of Scandinavian objects related to weight money in Frisia

As mentioned above, Arabic coins are hardly found outside Scandinavia and Eastern Europe. Within the Carolingian empire, the use of Carolingian coins was the rule. In Scandinavia, on the other hand, silver in any form, but especially Arabic coins and hacksilver served as means of payment from the third quarter of the ninth century, as Westerklief II now demonstrates.

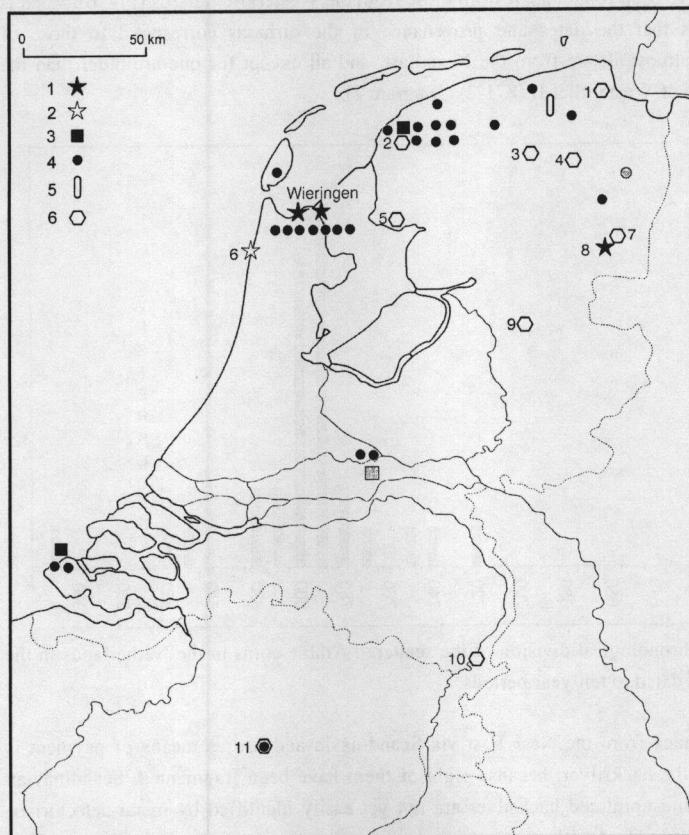

Fig. 6: Distribution of Arabic coins and mixed hoards in the Netherlands: legend: 1. Hoard with Arabic coins; 2. idem possible; 3. coin ornament; 4. coin; 5. ingot; 6. mixed hoard. Numbers in map: 1. Marsum; 2. Achlum; 3. Ide; 4. Zuidlaren; 5. Rijs; 6. Callantsoog; 7. Zuidbarge; 8. Emmen; 9. Raalte; 10. Roermond; 11. Muizen aan de Dijle (Belgium) (drawing by the author).

To find out whether and where more Viking silver which may have served as weight money in the Northern Lands had been left behind in Frisia due to the presence of Danes or via other Scandinavian-Frisian contacts, an inventory has been made of finds connected with the Scandinavian use of silver as means of payment and weight money: such as Arabic coins, ingots, ingot moulds, hacksilver, scales and weights.¹⁹ Of the objects brought in from Scandinavia, the most easily recognizable are the Arabic coins of which at least 33 specimens have been found, apart from those from the Westerklief hoards (Fig. 6). What is remarkable is that the dates and provenance of the dirhams correspond to those of Westerklief: almost all are from the Near East, and all except for one are older than the youngest coin of Westerklief II (871-2) (Diagram 2).

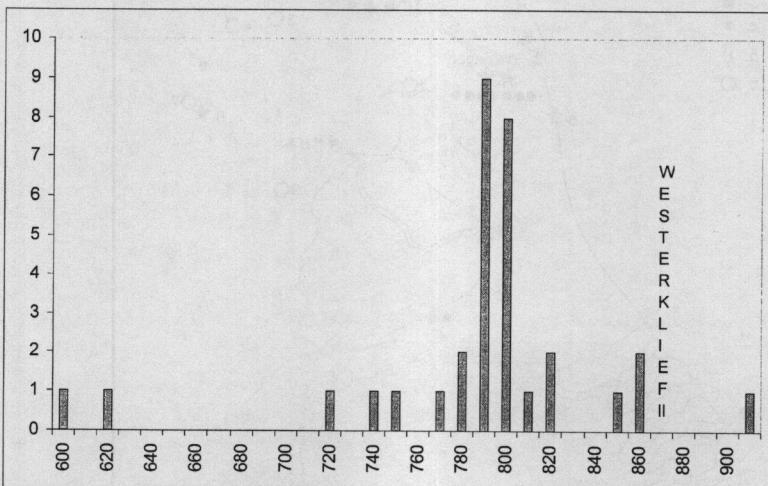

Diagram 2: Chronological division of the scattered Arabic coins in the Netherlands in the Viking period dated to ten-year periods.

Their provenance from the Near East via Scandinavia and use as means of payment is evident from the hacksilver, because eight of them have been fragmented. Scandinavian silver ingots and unminted hacksilver are not yet easily identified by metal-detectorists, but the first silver ingot with cut-marks and traces of testing has already been recognized in Warffum (province of Groningen) (Fig. 7) and a probable silver ingot cast without mould has been found on Wieringen.²⁰ A casting mould for ingots made of re-used soapstone is known from the Dorestad excavations (Fig. 8),²¹ but another reported mould made in soapstone from Tiel may better be interpreted as a Viking line sinker for fishing.²² So far, no unminted hacksilver finds have been reported because these are probably difficult to recognize.

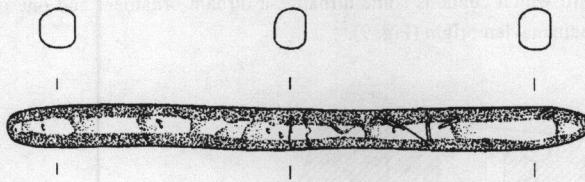

Fig. 7: Silver ingot with traces of testing from Warffum (Gr.), scale 1 : 1 (drawing Groninger Museum).

With the rise of a weight money economy in Scandinavia, small folding scales made their first appearance in about 880, having probably travelled with the Arabic silver import from the Near East.²³ Finds of scales would appear to be ideally suitable for mapping areas in which weight money was used. Steuer's inventory of scales has produced a distribution pattern for the late tenth-twelfth-century types (types 6, 7 and 8) for Central Europe which is similar to that of Northern and Eastern Europe.²⁴ These small scales are also known in the Netherlands, thereby shifting the southwest boundary of the continental distribution area to the North Sea coast.²⁵ The accompanying weights, which in Scandinavia date from the late ninth century, have also been found, as well as the flattened spherical weights and the polyhedral weights.²⁶ These scales however date from the late tenth to the twelfth century and are not contemporaneous with the ninth-century Viking finds discussed above. Older types have not yet been found.

The distribution of Scandinavian silver is almost exclusively restricted to the North Netherlands and the island of Walcheren, which demonstrates that the Central Netherlands and the trading settlements on the Rhine and Maas were hardly involved in the distribution of this silver. The stray finds of seven dirhams scattered over Wieringen prove that the Vikings themselves were responsible for their distribution, but the Frisians may also have been involved. Through their overseas contacts with regions with a bullion economy, they perhaps had less objection to non-monetary silver, especially in the uncertain times of the second half of the ninth century, when the Carolingian authority and the Dorestad mint were in decline. Nevertheless, from the unofficial production of corrupt Carolingian coins somewhere in Frisia it appears that the Frisians still preferred coins, although the Vikings are also held responsible for this unofficial mintage.

In Frisia, the lenient attitude towards the acceptance of non-numismatic silver, possibly influenced by the Vikings, is apparent from its unique position with regard to the substantial number of mixed hoards mainly from the ninth century containing both coins and ornaments (Fig. 6), and from the production and the popularity of imitations of Carolingian gold *solidi* there. In some of these hoards there may even be a clear Scandinavian component, which is certainly the case with the Zuidbarge (province of

Drenthe) hoard which contains some dirhams, a dirham ornament and one or two finger rings of Scandinavian origin (Fig. 9).²⁷

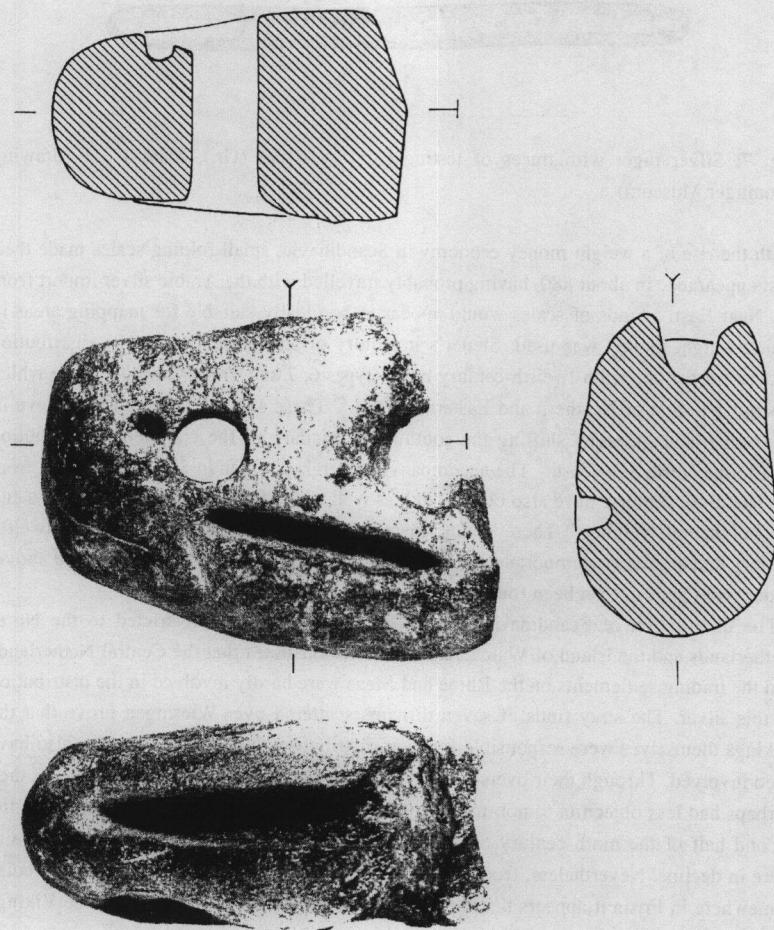

Fig. 8: Moulds in re-used piece of soapstone from Dorestad, scale 1 : 2 (after Kars and Wevers 1982, fig. 49).

Within the territory of the Carolingian coin system, Frisia forms an enclave in which Viking silver and scattered Scandinavian finds linked with weight money are occasionally found. These mainly ninth-century finds, which are very early ones for weight money, add to the evidence for Viking influence and the temporary settlement of Danes in Frisia between 850 and 885, and certainly reflect intensive Scandinavian-Frisian relations in that period.

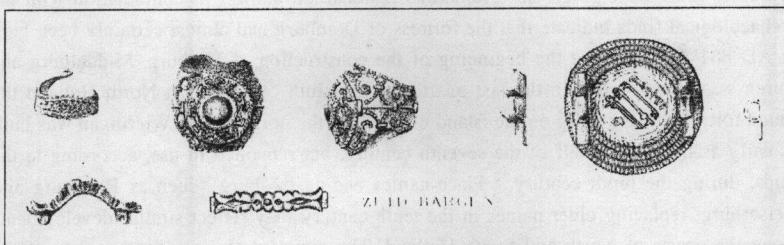

Fig. 9: Finds from the Zuidbargen (Dr.) hoard (1859) (after Pleyte 1882, plate XXIV).

The end of Danish influence in Frisia

Godfred came to power in West Frisia after an aggressive Viking attack in about 881 in the eastern riverine area of the Netherlands. He occupied the royal palace of Nijmegen and his men appear to have been responsible for a raid in the IJssel region in 882 which is mentioned in the *Annales Fuldenses*²⁸ and is now archaeologically connected to the burning down of the settlements of Zutphen and Deventer. Excavations there show traces of burnt houses, and in Zutphen also the remains of the massive slaughter of cattle and the massacre of the inhabitants.²⁹ In Zutphen, two of the corpses must have lain unburied for a long time before they were shoved into one of the burnt-out sunken huts. In the same year, during the negotiations at Asselt on the river Maas, Godfred received from the emperor Charles the Fat the counties in Frisia which had previously belonged to his relative Roric. It was a new attempt to win over a Danish warlord to the Carolingian cause, and to include him in the Carolingian elite. Godfred was even given Gisela, the daughter of Lothar II, to wed, and was baptized. However, he did not seize his chances, and shortly after he revolted and demanded wine-producing territories in the Rhine-Moselle district. The increasingly powerful Lotharingian aristocracy refused to accept the Danish newcomer any longer, and Godfred was killed during negotiations in 885. After this the Danes were decisively defeated, and this marked the end of Danish influence in the Netherlands.

The counts and bishops and local elite took up the defence against the Vikings. Fortifications were built in cooperation with the local population. The effective power of

local lords over their territory, held as an hereditary fief, started a process of territorialization in which there was no room for unpredictable, footloose Viking warlords who failed to concentrate on their territorial bases. From now on the chances of the development of a Danish Normandy in West Frisia were definitely over.

On top of the burnt layers of the Viking raid on Zutphen a wall was built in the 880s. A similar circular fortification was excavated in Deventer with a rampart 4.5 metres high and a moat 1.80 metres deep, but the most remarkable structures are the geometrical round fortresses in Zealand (Fig. 4).³⁰ Numerous radiocarbon datings in combination with the archaeological finds indicate that the fortress of Domburg had almost certainly been built in AD 881-887, and that the beginning of the construction of Souburg, Middelburg and Burch was also possible in the last quarter of the ninth century.³¹ In North Holland the round fortress in Den Burg on the island of Texel to the northwest of Wieringen was built as early as the second half of the seventh century, but remained in use, according to the finds, during the ninth century.³² Place-names ending in 'burg', such as Rijnsburg and Velserburg, replacing older names in the tenth century may reflect similar developments along the coasts of North and South Holland. The mainly late-ninth-century date of the fortresses confirms that their construction was a reaction by the emerging local elite and population to the Viking threat. For their part the geometrical round fortresses of Zealand may have served as models for the tenth-century Danish round fortresses.

In the tenth century the tide turned for the Vikings. From the last century of Viking contacts we have only a few Scandinavian finds, of which remarkably a number of ship remains. Those of a Viking ship from Eastern England which was burnt in Tiel shortly after it was built in 985 were used in the waterfront revetment there.³³ The ship may have been involved in the very last Viking raid on Tiel in 1006. Remains of a clinker-built ship also built in Eastern England in 1009 were used to make a coffin in a cemetery at Vlaardingen on the Maas estuary in 1043. However, another clinker-built ship whose remains ended up in the same cemetery was built in 967 of Dutch or Northwest-German wood, as revealed by dendrochronological analysis, suggesting that perhaps not every clinker-built ship need be a Viking ship.³⁴ But by then Viking raids were a thing of the past.

Trade across the North Sea recovered in the tenth century, but now with Tiel as the main trade centre. Silver still found its way to Scandinavia though now by trade, as shown by the coins from Tiel found in the North and in Russia, more than have been found in the Netherlands. An increasing number of Anglo-Danish, Norwegian and Danish coins mixed with Frisian coins dating from the late tenth to the eleventh centuries and found on the beach of North Holland show that trade was expanding along the North Sea, and that the Viking Period had come to an end.³⁵

Looking back from an archaeological perspective at two centuries of Viking relations with the Frisians, we conclude that at least two Viking hoards and a growing number of diverse Scandinavian finds prove that Viking influence and Viking-Frisian relations were most intensive in the North Netherlands. These finds offer important archaeological and

numismatic evidence for Viking activity and settlement in the period 850-885, when the Danes were in control of West Frisia, and they highlight the fact that this period was the most dynamic of two centuries of Viking contacts with the Netherlands.

*Amsterdam Archeologisch Centrum
Universiteit van Amsterdam
Nieuwe Prinsengracht 130
NL-1018 VZ Amsterdam*

Notes

¹ Interest in these new developments and the desire to make them more widely known has resulted in several papers which have been published (Besteman 2004a; Besteman 2004b), in which the Westerklief hoards play a central part. In preparing this publication, I have made grateful use of them, with, of course, some inevitable overlapping.

² For a reliable survey, see Henderikx 1995.

³ E.g. Antum (prov. of Friesland).

⁴ Besteman, Brandt-Boomsma *et al.* 1971; Heidinga & Van Regteren Altena 1977: 54-9.

⁵ A survey of the finds is in preparation by the author.

⁶ Besteman 1997; 1999.

⁷ Coupland 1985-6: appendix 1, 25-6.

⁸ Graham Campbell 2004: 40.

⁹ Besteman 2004b; Besteman in the press.

¹⁰ Brather 1995-6: 93.

¹¹ Hårdh 1996: 91 ff.

¹² Hårdh 1996: 170-1.

¹³ Steuer 1987b: 129.

¹⁴ Rispling in the press.

¹⁵ The Croydon hoard (871) in South London appears to be an exception, but J.Graham Campbell (2004: 40) has explained the special relation of the site with the Vikings staying in London at the time.

¹⁶ Rau 1972 for the year 882.

¹⁷ Henderikx 1995: 84-5; Blok 1974: 28-9.

¹⁸ Henderikx 1995: 87.

¹⁹ Besteman 2004a: 30-33.

²⁰ Knol 1998-9: 23.

²¹ Kars & Wevers 1982: 173-5.

²² Besteman 2004a: 29-30.

²³ Steuer 1987a: 459-60.

²⁴ Steuer 1997: 224-228.

²⁵ Finds of such scales are known from Haren aan Zee (North Holland), 's-Hertogenbosch, Tiel, Ingen (Gelderland) Valkenburg (Limburg) and Dordrecht.

²⁶ Finds of flattened spherical weights are also known from e.g. Tiel, Dorestad and Leeuwarden. The two known finds of polyhedral weights from Groningen and the province of Friesland constitute an isolated enclave outside Scandinavia and the Baltic region. See Steuer 1997: 314-5.

²⁷ Pleyte 1882: pl. XXIV.

²⁸ Rau 1972 for 882.

²⁹ Groothedde 1999: 17-21.

³⁰ Van Heeringen 1995.

³¹ Van Heeringen 1995: 37-9.

³² Woltering 2002: 56.

³³ Sarfatij 1999: 273.

³⁴ De Ridder: Vlierman & Vredenbregt 2004: 150. This corresponds to finds of rivets from clinker-built ships dating from the sixth and seventh centuries and excavated in Friesland, e.g. at the dwelling mounds of Oosterbeintum and Wijnaldum which indicate that clinker-built ships were well-known to the Frisians before the Viking period. See also Vlierman (2002: 141) who concluded from the ninth-century remains of a clinker-built ship from Dorestad which had been built of wood from trees grown in Frisia that the ship may have been built in Dorestad. Whether by Frisians or by Vikings remains the question.

³⁵ Van der Veen 2001.

Bibliography

- Besteman, J.C. 1997. 'De vondst van Westerkief, Gemeente Wieringen: Een zilververschat uit de Vikingperiode'. *Oudheidkundige mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* 77: 199-226.
- Besteman, J.C. 1999. 'Viking Silver on Wieringen. A Viking Age Silver Hoard from Westerkief on the former Isle of Wieringen, (Province of North Holland) in the Light of the Viking Relations with Frisia'. In: H. Sarfatij, W.J.H. Verwers & P.J. Woltering (eds.), pp. 253-66.
- Besteman, J.C. 2004a. 'Scandinavisch gewichtsgeld in Nederland in de Vikingperiode'. In: E.H.P. Cordfunke & H. Sarfatij, *Van solidus tot Euro. Geld in Nederland in economisch-historisch en politiek perspectief*. Hilversum: Verloren. Pp.21-42.
- Besteman, J.C. 2004b. 'Two Viking Hoards from the former Island of Wieringen, (The Netherlands): Viking Relations with Frisia in an Archaeological Perspective'. In: J.Hines, A. Lane & J.Redknapp (eds.), *Land, Sea and Home. Proceedings of a Conference on Viking-period Settlement, at Cardiff, July 2001*. Leeds: Maney. Pp.93-108.
- Besteman, J.C. (in the press). 'Westerkief II. A Second Viking Silver Hoard from Wieringen'. *Jaarboek voor munt- en penningkunde* 89, 2002.

- Besteman, J.C., J.E. Brandt-Boomstra, H.A. Heidinga *et al.* (eds.). 1971. *De Vikingen in de Lage Landen, getoetst aan de Danelaw*. Amsterdam: Institute of Pre- and Protohistory.
- Blok, D.P. 1978. 'De Wikingen in Friesland'. *Naamkunde* 10: 26-47.
- Brather, S. 1995-6. 'Frühmittelalterliche Dirham-Schatzfunde in Europa. Probleme ihrer wirtschaftsgeschichtlichen Interpretation aus archäologischer Perspektive'. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 23/24: 73-153.
- Coupland, S. 1985-6. 'Carolingian Coinage and Scandinavian Silver'. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1985-86: 11-32.
- Graham Campbell, J. 2004. 'The Archaeology of the Great Army'. E. Roesdahl & J.P. Schødt (eds.), *Beretning fra treogtyvende tvaerfaglige vikingesymposium*. Aarhus: Hikuin. Pp. 30-46.
- Groothedde, M. 1999. 'De Nederzettingsontwikkeling van Zutphen voor 1100'. In M. Groothedde, M.R. Hermans & G.E. Hartman (eds.), *De Sint-Walburgiskerk in Zutphen. Momenten uit de Geschiedenis van een Middeleeuwse Kerk*. Zutphen Walburg Pers. Pp. 17-22
- Hårdh, B. 1996. *Silver in the Viking Age: A Regional Economic Study*. (Acta archaeologica. Lundensia., series in 8°, no. 25.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Heidinga, H.A. & H.H. van Regteren Altena. 1977. 'The North Sea region in the Early Medieval Period'. In: B.L. van Beek, R.W. Brandt & W. Groenman-van Waateringe (eds.), *Ex Horreo: IPP 1951-1976*. Amsterdam: Institute of Pre and Protohistory. Pp. 47-67.
- Heeringen, R. M. van, 1995. 'De Resultaten van het archeologisch onderzoek van de Zeeuwse Ringwalburgen'. In: R.M. van Heeringen, P.A. Henderikx & A. Mars (eds.), pp.17-39.
- Heeringen R.M. van, P.A. Henderikx & A. Mars (eds.), 1995. *Vroege-Middeleeuwse Ringwalburgen in Zeeland*. Goes/Amersfoort: De Koperen Tuin.
- Henderikx, P.A. 1995. 'De Ringwalburgen in het mondingsgebied van de Schelde in historisch perspectief'. In: R.M. van Heeringen, P.A. Henderikx & A. Mars (eds.), pp. 71-112.
- Kars, H. & J.M.A.R. Wevers. 1982. 'Early-medieval Dorestad, an Archaeo-petrological Study III: A Trachyte Mortar, the Soapstone Finds, and the Tuyères'. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 32: 169-82.
- Knol, E. 1998-9. 'Zilverbaar uit de Vikingentijd'. *Jaarverslag van het Groninger Museum 1998-1999*: 23.
- Pleyte, W. 1882, *Nederlandsche Oudheden van de vroegste tijden tot op Karel de Grote Leiden*.
- Rau, R. 1972. *Annales Fuldenses. Quellen zur karolingische Reichsgeschichte II*. Darmstadt.
- Rispling, G. (in the press). The Islamic Coins in the Westerkleif II Hoard. In: J.C. Besteman (in the press). 'A Second Viking Silver Hoard from Wieringen: Westerkleif II'. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde*.

- Ridder, T. de, K. Vlierman & A.L. Vredenbregt. 2004. 'Vikingen in Vlaardingen. De betekenis van de resten van gesloopte Vikingschepen in elfde-eeuwse Vlaardingse begravingen'. *Westerheem* 53: 142-154.
- Rispling, G. (in the press). 'The Islamic coins in the Westerkleif hoard'. In: J.C. Besteman (in the press).
- Sarfatij, H. 1999. 'Tiel in Succession to Dorestad: Archaeology in a tenth- to eleventh-century Commercial Centre in the Central River Area of the Netherlands'. In: H. Sarfatij, W.J.H. Verwers & P.J. Woltering (eds.), pp. 267-78.
- Sarfatij, H., W.J.H. Verwers & P.J. Woltering (eds.). *In Discussion with the Past: Archaeological Studies presented to W. A. van Es*. Zwolle/Amersfoort: SPA. Pp. 267-78.
- Steuer, H. 1997. *Waagen und Gewichte aus dem mittelalterlichen Schleswig. Funde des 11. bis 13. Jahrhunderts aus Europa als Quellen zur Handels- und Währungsgeschichte*. Cologne: Zeitschrift für Archäologie des Mittealters, Beiheft 10.
- Steuer, H. 1987a. 'Gewichtsgeldwirtschaften im frühgeschichtlichen Europa'. In: K. Düwel, H. Jankuhn, H. Siems et al. (eds.), *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa, IV, Der Handel der Karolinger- und Wikingerzeit* (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, phil.-hist. Klasse 3, nr. 156). Göttingen: Vanderhoeck. Pp. 405-528.
- Steuer, H. 1987b. 'Die Handel der Wikingerzeit zwischen Nord- und Westeuropa auf Grund archäologischer Zeugnisse'. In K. Düwel, H. Jankuhn, H. Siems et al. (eds.), *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa, IV, Der Handel der Karolinger- und Wikingerzeit* (Abhandl. Akad. Wissensch. in Göttingen, phil.-hist. Kl. 3, Nr. 156). Göttingen: Vanderhoeck. Pp. 113-197.
- Veen B.J. van der. 2001. 'Vikingen op het strand van Heemskerk'. *Westerheem* 33, pp. 31-7.
- Vlierman, K. 2002. 'Scheeps-en stadsarcheologie. De betekenis van scheeps(hout)vondsten in Nederlandse middeleeuwse steden'. In: P.J. Woltering, W.J.H. Verwers & G.H. Scheepstra (eds.), pp. 119-148.
- Woltering, P.J. 2002. 'Vroeg-middeleeuws Den Burg op Texel. Een versterkte nederzetting uit de 7^e-8^e eeuw'. In: P.J. Woltering, W.J.H. Verwers & G.H. Scheepstra (eds.), pp. 25-63.
- Woltering, P.J., W.J.H. Verwers & G.H. Scheepstra (eds.), *Middeleeuwse toestanden. Archeologie, geschiedenis en monumentenzorg*. Hilversum: Verloren.

Hans Frede Nielsen

DET FRISISKE SPROG I VIKINGETIDEN

Friserne (*Frisii*) omtales første gang af de romerske historikere Plinius og Tacitus, der anbringer folkestammen mellem Rhinens udløb og floden Ems i Niedersachsen tæt på den nuværende hollandske grænse. Det er langt fra sikkert, at disse tidlige frisere talte et germansk sprog som forløber for det sprog, som nutidens frisere betjener sig af. Senest har Elmar Seibold (2001:485-86) givet udtryk for, at romertidens frisere hørte hjemme i et germansk-keltisk overgangsområde og måske endda talte et sprog, der kunne have været før-indoeuropæisk.

I de senere år har adskillige forskere været optaget af spørgsmålet om friserstammens kontinuitet mellem romersk tid og middelalderen. Arkæologerne har gjort opmærksom på det forhold, at terperne (svarende til hvad der på Slesvigs vestkyst kaldes varfter) i den nederlandske provins Frisland lå øde hen mellem ca. 350 og 425 e.Kr., cf. Bos 2001:490. Og stednavnforskere som Gildemacher (2001:166) fremhæver, at de ældste stednavne, der er overleveret i disse og andre frisiske områder, er af den velkendte germanske type med elementer som **-haim*, **-ing* og **-wurp*. Gillian Fellows-Jensen (1995:111) går så vidt som at antyde, at hele kystområdet langs Nordsøen fra Elben til Pas de Calais i Nordfrankrig først igen blev bosat i det 5. og 6. århundrede i kølvandet på de germanske folkevandringer. Når vi kommer til middelalder og vikingetid er det på grund af det meget beskedne historiske kildemateriale, der er forhånden, vanskeligt at danne sig et præcist indtryk af frisernes bosættelseområder. *Lex Frisionum* fra ca. 800 (se nedenfor) angiver frisernes vestgrænse som den nu tilmudrede flod *Sincfal* nord for Brugge, og floden Weser som østgrænse. Vi ved, at friserne erobredt Utrecht omkring 650, men også at det kom til kampe med frankerne omkring og lige efter 700, således at frisernes grænse gradvist forskubbede sig op til floden Vlie. Frisernes formodede kerneområder, først området mellem floderne Vlie og Lauwers og senere området mellem Lauwers og Weser (se Fig. 1 (Vries 2001:538)) kom under frankisk overherredømme inden udgangen af det 8. århundrede.

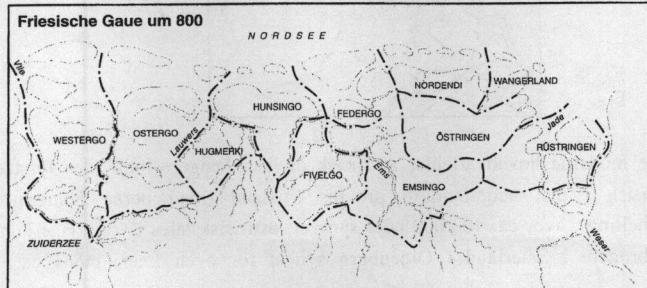
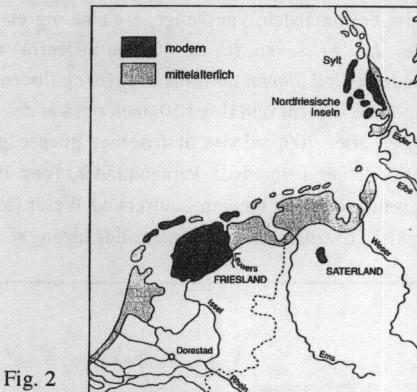

Fig. 1

Det var i et sådant frisk-fransk blandingsmiljø, at *Dorestad* voksede sig stor som handelsplads i løbet af det 8. og 9. århundrede, indtil byen blev ødelagt af vikingerne i 863. Vi ved, at området mellem *Sincfal* og *Vlie* ved vikingetidens ophør ikke regnedes med til Frisland, der nu udgjorde to områder, nemlig Vestfrisland vest for floden Lauwers og Østfrisland øst for det pågældende vandløb omfattende provinsen Groningen og de tilgrænsende nedertyske kystområder så langt østpå som Jadebusen og Wesers udmunding. Men rent faktisk er der et tredje frisk område etableret med udgangen af det 11. århundrede, nemlig Nordfrisland. Her kan arkæologerne påvise, at bosættelserne blev bragt til ophør i det 5. århundrede – et forhold der måske skal sættes i forbindelse med den germanske kolonisering af Britannien (Århammar 1995:65-66). Endvidere kan det på arkæologisk grundlag fastslås, at der i det 7. og især det 8. århundrede skete en indvandring på geesterne Amrum, Föhr og Sylt samt på halvøen Eiderstedt med gravfund, keramik mv. disse steder, der peger i retning af 'frisiske' gravfelter langs den sydlige Nordsøkyst – uden at det præcise oprindelsesområde dog kan fastlægges (Kühn 2001:501). I det 11. århundrede fulgte indvandring langs Slesvigs vestkyst fra Ejdermündingen op til den nuværende dansk-tyske grænse af folk, der var fortrolige med terp/varft- og digebyggeri. Ifølge sproghanden Århammar (1995:69-70, 89; 2001:537; men se også Kühn 2001:502) kom denne anden indvandringsbølge fra det østfrisiske område langs Emsfloden. Vi skal vende tilbage til de to nordfrisiske indvandringer sydfra. Forinden skal vi bl.a. kort skitsere det frisiske sprogs status idag og derefter mere udførligt overveje friskens stilling inden for den germanske sprogfamilie.

I Fig. 2 (Bremmer 1996:14) sammenlignes den geografiske udbredelse af frisk i vore dage med sprogets formodede udbredelse i middelalderen.

De tre moderne hovedvarianter af frisk er ikke længere indbyrdes forståelige: vi har vestfrisk i den nederlandske provins Frisland (med øerne Schiermonnikoog og Terschelling), hvor ca. 400.000 taler sproget; østfrisk tales i vore dage kun af ca. 1500 sproghugere i Saterland i Oldenburg sydøst for byen Leer; mens ca. 10.000 taler

nordfrisisk på Slesvigs vestkyst samt på Halligerne, Föhr, Amrum, Sylt og Helgoland – opsplittet i en række dialekter fordelt på de to hovedgrupper: fastlandsnordfrisisk og ønordfrisisk (på øerne bortset fra Halligerne). Figur 3 antyder hvor indbyrdes forskellige varianterne af frisisk er idag, et forhold der til dels skyldes påvirkning fra nederlandske, nedertysk og (hvad angår nordfrisisk) dansk.

	'fader'	'pige'	'dreng'
vestfrisisk	<i>heit</i>	<i>famke</i>	<i>jonge</i>
østfrisisk	<i>baabe</i>	<i>wucht</i>	<i>wäänt</i>
fastl.nordfris. (Mooring)	<i>taatje</i>	<i>foomen</i>	<i>dring</i>
ønordfrisisk (Sylt)	<i>faaðer</i>	<i>faamen</i>	<i>dreeng</i>

Fig. 3

Hvad angår det friske sprogs placering inden for germansk, er der nogenlunde enighed om, at frisisk sammen med engelsk, nedertysk og højtysk er et vestgermanskt sprog, men de færreste sproghistorikere idag vil forudsætte et fælles anglofrisisk sprog som mellemstadium mellem vestgermanskt og enkeltsprogene engelsk og frisisk, således som vi ser det i trædiagrammet i Fig. 4 (Robinson 1992:248):

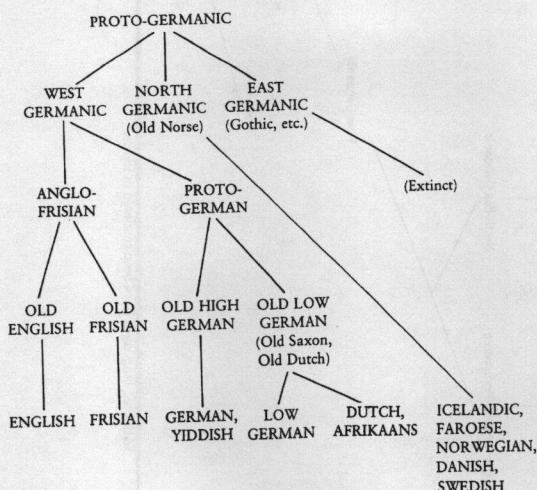

Fig. 4: Et traditionelt germansk trædiagram.

Den nu gængse model ser vi et eksempel på i Fig. 5 (Nielsen 1998:57), hvor engelsk og frisk er placeret i en nordsøgermansk sprogkreds, der også omfattede oldsaksisk (oldnedertysk) og til dels oldnederlandsk. Kort fortalt er baggrunden for det ændrede syn på først og fremmest oldsaksiskens stilling inden for vestgermanisk begrundet i, at det var dette sprog der især blev påvirket af frankisk, dvs. højtysk, efter at det nedertyske område i 8. århundrede var blevet indlemmet i det karolingiske rige. Det nordsøgermanske dialektkontinuum blev herved brudt, og oldsaksisk fik tilført mange højtyske træk, således at nordsøgermanske former forsvandt eller kom til at eksistere side om side med de tyske.

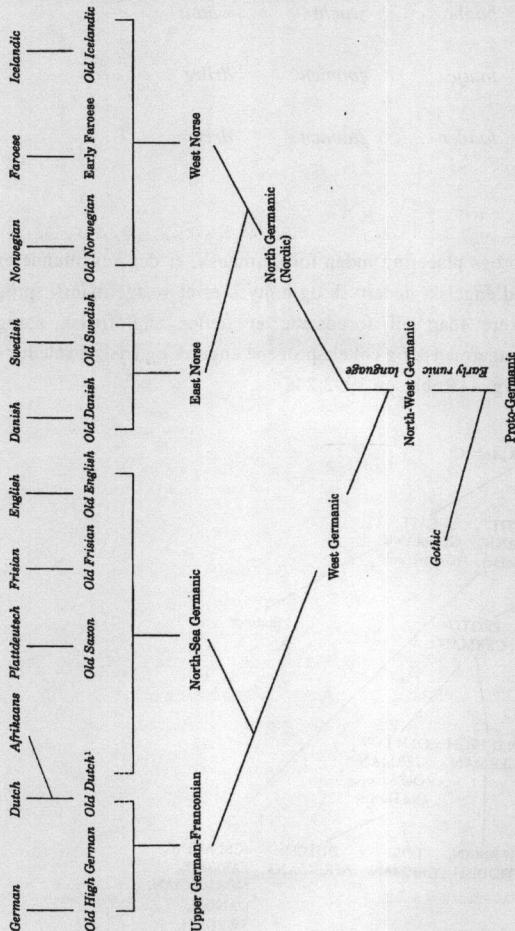

Fig. 5: Et nyere stamtræ over de germanske sprogs udvikling.

Herved kom oldsaksisk, som først er overleveret fra det 9. århundrede, til at adskille sig fra frisisk og engelsk, der foruden i højere grad at have bevaret gamle nordsøgermanske træk også udviklede selvstændige fornyelser (Nielsen 2001:512-13; se også Århammar 1990). Det skal tilføjes, at tidligt nederlandsk på grund af frankisk indflydelse blev utsat for lignende ændringer som oldsaksisk. Det er alle, der har beskæftiget sig med historisk nederlandsk dialektologi, i dag enige om. Og det moderne nederlandske standardsprog fremtræder grundlæggende som et sprog, der er blandet af frankiske og nordsøgermanske elementer, hvilket placeringen af nederlandsk i diagrammet i Fig. 5 også har til formål at angive.

I Fig. 6 vises både nogle af de selvstændige frisiske fornyelser eksemplificeret ved moderne vestfrisiske og oldfrisiske former samt gamle nordsøgermanske træk, således som de manifesterer sig i frisisk og engelsk, men ikke i fx tysk og dansk:

Frisisk		særlige sproglige træk i frisisk				
art		vestfrisk	oldfrisk	engelsk	tysk	dansk
vokalbrydning	<i>rjocht</i>	<i>riucht</i>	<i>right</i>	<i>recht</i>	<i>ret</i>	
omlyd	<i>sjonge</i>	<i>siunga</i>	<i>sing</i>	<i>singen</i>	<i>syngε</i>	
palatalisering af <i>k</i> og <i>g</i> foran <i>i, e og j</i>	<i>tsjurke</i>	<i>tsiurke</i>	<i>church</i>	<i>Kirche</i>	<i>kirke</i>	
tab af nasal foran hæmmelyd	<i>jilde</i>	<i>jilda</i>	<i>yield</i>	<i>gelten</i>	<i>gælde</i>	
personlige pronominer	<i>hy</i> <i>him</i> <i>jimme</i> <i>jimme</i>	<i>he</i> <i>him</i> <i>ji</i> <i>ju</i>	<i>he</i> <i>him</i> <i>you (ye)</i> <i>you</i>	<i>er</i> <i>ihm</i> <i>ihr</i> <i>euch</i>	<i>han</i> <i>ham</i> <i>I</i> <i>jer</i>	
ensartede verbalendelser i pluralis (1., 2. og 3. person)	<i>sjonge</i>	<i>siungath</i>	<i>sing</i>	<i>singen</i> <i>singt</i> <i>singen</i>	<i>singen</i> <i>{ synger¹</i>	

1. På ældre sprogrin var der personbøjede verbalendelser i pluralis i gotisk, oldhøjtysk og oldnordisk, fx oldn. *syngum*, *syngið*, *synga*, men ikke i oldengelsk, oldfrisk og oldsaksisk.

Fig. 6: Gengivet efter *Store Danske Encyclopædi*, bind 7, s. 147.

Men selvom trædiagrammer eller stamtræer nok viser noget om sprogenes indbyrdes genetiske forhold, afspejler de ikke den kontaktindflydelse, som sprog kan have været utsat for i tidens løb. Diagrammerne i Fig. 4 og 5 udsiger ikke noget om, at engelsk fx kom under stærk nordisk indflydelse gennem den skandinaviske bosætning i Danelagen, og noget lignende gælder den sproglige påvirkning, som vikingerne kan have udøvet på friserne, et spørgsmål vi skal vende tilbage til. Foruden sådanne brist, har trædiagrammer den svaghed, at det her ofte i kronologisk og kvalitativ henseende er umage sprogrin, der stilles op over for hinanden. Oldengelsk og oldfrisk har mange træk fælles, men medens den oldengelsk periode er tekstmæssigt overleveret fra ca. 700 e.Kr., sætter den oldfrisiske overlevering først ind i løbet af det 13. århundrede, knap to hundrede år efter at oldengelsk er afgået ved døden. Og mens oldfrisk næsten kun kendes i form af lovtekster, afspejler den oldengelske overlevering et meget bredspektret og omfangsrigt tekstmateriale.

Den sørgelige sandhed, især for én med mit foredragsemne, er at stort set intet frisisk sprogmateriale er overleveret fra vikingetiden. Vi har godt en snes runeindskrifter fra tiden 5.-9. århundrede, der henregnes til et særligt frisisk runekorpus (Düwel 1996, Looijenga 1996 og Page 2001). I to frankiske kilder affattet på latin fra omkring 800, *Traditiones Fuldenses* og den tidligere nævnte *Lex Frisionum*, har vi et beskeden antal ord, der kan være af frisisk oprindelse (Nielsen 1994:122-24) ligesom tidlige kirkelige kilder udviser en del frisisk navnestof. Men vi står måske ikke på helt så bar bund, som disse sparsomme levn kunne give indtryk af.

Efter at den frisiske skrifttradition satte ind i det 13. århundrede, er det ud fra sproglige kriterier muligt at skelne mellem to frisiske dialektonråder, en oldøstfrisisk og en oldvestfrisisk adskilt fra hinanden af floden Lauwers. Oldøstfrisisk kan igen opdeles i to, nemlig i en emsfrisisk og i en westerfrisisk underdialekt. Sandsynligheden taler for, at disse dialektale skel kan tilbageprojiceres til vikingetiden. Selvom nordfrisisk først er overleveret fra det 17. århundrede, giver den frisiske indvandring på geestørerne Amrum, Föhr og Sylt i tidlig vikingetid os i et vist omfang mulighed for at rekonstruere frisisk som det så ud i det 8. århundrede. Ønordfrisisk udviser specifikt frisiske træk som mono-tongering af de germanske diphonger *au og *ai, smlgn. ofris. *bam* 'tra' (> vestfris. *beam*, saterl. *boom*, Föhr-Amrum *buum*) med tysk *Baum*, og ofris. *klath* 'klæde' (vestfris. *klaad*, saterl. *klood*, ønordfris. *kluas*) med tysk *Kleid*; endvidere omlyd af *i* foran *w*, smlgn. ofris. *siunga* < germ. *singwan (> vestfris. *sjonge*, saterl. *sjunga*, ønordfris. *sjong*) med engelsk *sing*, tysk *singen*, og vokalbrydning foran *-cht*, smlgn. ofris. *riucht* (> vestfris. *rjocht*, saterl. *gjucht*, ønordfris. *rocht*) med tysk *recht*; og endelig nom./akk. plur. endelser på *-ar* i maskulinum, som vi rent faktisk også synes at have et eksempel på i *Traditiones Fuldenses* med nom. plur. *rutforstar* 'brændeskov' – samt flere andre træk udviklet inden udvandringen fra Sydfriesland (Århammar 1995:73-77, 2001:532-34, Bremmer 2001:602-3 og Hofmann 1995).

Men der er også punkter, hvor ønordfrisisk adskiller sig fra det fællesfrisiske, formentlig fordi udvandringen til geestørerne fandt sted før frisisk var fuldt udviklet. Således får tidligt ønordfrisisk ikke del i udviklingen af *i*-omlydt /u:/ til /e:/, som udvist af ikke blot oldfrisisk (i fx *bred* 'brud' < germ. **brubi-*) men også det senere fastlandsnordfrisiske (smlgn. *mooring bräidj*), men har istedet /i:/ (smlgn. Föhr-Amr. *bridj*). Ønordfrisisk får heller ikke del i udviklingen af **hw-* til *f-* som i oldfris. *fial* 'hjul', Bökingharde *filj* over for Föhr-Amr.-Helg. *wel*, smlgn. engelsk *wheel*. Den mest markante ønordfrisiske fornyelse i forhold til de øvrige frisiske dialekter er sammenfaldet mellem nordvestgerm. langt *a og *ai* (og *i*-omlydt *au*), således at fx Sylt *dil* 'dele' og *slip* 'sove' har samme vokal, hvorimod Bökingharde på fastlandet opretholder forskellige vokaler i *diile* og *släipe* ligesom de sydfriesiske dialekter og tysk med *teilen* og *schlafen* (Århammar 1995:80-81; se også Nielsen 1991:40-43 med yderligere eksempler og henvisninger).

Lad os nu dreje kaleidoskopet en smule og forsøge at afdække sproglige fænomener i Frisland, der peger i retning af Norden og vikingerne. Trods det frisiske runekorpus' lidenhed, har de herhørende indskrifter afstedkommet en lang række problemer og

uafklarede spørgsmål, bl.a. i hvilket omfang indskrifterne i det hele taget kan rubriceres som frisiske. Dette har jeg været inde på i andre sammenhænge (fx Nielsen 1984 og 1997). Her skal jeg kun gøre opmærksom på, at to indskrifter, nemlig Britsum runestaven og Wijnaldum A amulettet der begge er fundet i Frisland, udviser dobbelte eller flerdobbelte streger, ligesom det kendes i enkelte runefund fra det gammeldanske område, fx de noget ældre indskrifter på Kragehul spydkaftet fra Fyn og på Lindholmen amulettet fra Skåne; tilsvarende Ødemotlandindskriften fra Sydvestnorge. Det er endvidere påfaldende, at enkelte skrifttegn benyttet i det frisiske korpus svarer til, hvad vi kender i den yngre futhark, dvs. vikingetidens runealfabet. Fig. 7 viser runestaven fra Britsum, der både har flerdobbelte streger i skrifttegnene og noget der kunne ligne runer fra den yngre futhark:

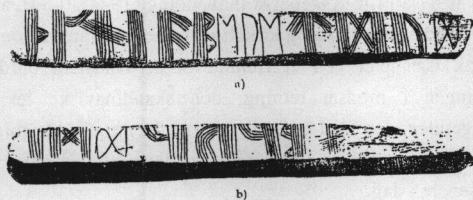

Fig. 7: Runestaven fra Britsum (Nielsen 1997:13).

Med hensyn til stednavnene er der ikke megen hjælp at hente her heller. Gildemacher (2001:166-67) fremhæver, at det er meget vanskeligt at påvise vikingetidsindflydelse på Frislands navne mellem 800 og det 11. århundrede. Der er ikke som i Danelagen eller i Normandiet stednavnelementer på -by eller -toft, der indicerer skandinavisk indflydelse, og der er således intet toponymisk belæg for at antage, at vikingerne har bosat sig i Frisland. Hvad specifikt det nordfrisiske udvanderområde angår, var der naturligvis kontakt mellem frisere og danskere, idet sidstnævnte befolkningsgruppe allerede var bosat i det vestslævigske geestområde, da frisere i det 11. århundrede tog fastlandsmarsken i besiddelse. At friserne her lånte det danske stednavnelement -bøll-/biill er i denne forbindelse mindre interessant, idet vi allerede er godt på vej ud af vikingetiden.

Men hvad så med ordforrådet? I sin undersøgelse af den oldfrisiske ordgeografi fra 1911 kom Georg Walter til det noget overraskende resultat, at antallet af leksikalske parallelle mellem nordisk og oldfrisk var højere end antallet af ord fælles for engelsk og oldfrisk. Walter drog dog ikke den slutning, at frisk og nordisk var særligt nært beslægtede sprog, men brugte istedet sit materiale til at fastslå, at der ikke var noget leksikalsk belæg for at operere med noget anglofrisisk fællessprog. Godt et halvt århundrede senere kritiserede Ernst Löffstedt Walter for ikke have inddraget moderne frisk, herunder nordfrisk, i sin forskning. Löffstedts egne studier af de leksikalske overensstemmelser mellem nordsøgermansk og nordisk viste, at der var næsten tre gange så mange parallelle mellem engelsk og frisk (ca. 110) som mellem nordisk og frisk (ca. 40), jvf. Löffstedt 1969:25-36. Ifølge Löffstedt måtte de frisk-engelske fællestræk være af høj alder, eftersom de

typisk var basale ord betegnende legemsdele, fysiske og mentale tilstande mv. (1969:37), mens karakteren af de frisk-nordiske ord pegede i retning af berøring mellem de to sprogområder under og efter vikingetiden (1969:39).

Teoretisk set kunne en sådan berøring have fundet sted i såvel Skandinavien som Frisland. I en række arbejder fra tiden 1920-1940 omhandlende de kulturelle forbindelser mellem frisere og nordboere efter 500 mente Elis Wadstein således at kunne forklare en række frisk-nordiske fællesord med tilstedeværelsen af frisiske handelsfolk i Hedeby, Birka, Sigtuna og andre steder i vikingetiden. Disse kulturelle kontakter førte til brug af frisiske nautiske udtryk, handelsord og kristne termer. Conrad Borchling (1938:66-71) var imidlertid af den opfattelse, at Wadstein overvurderede den frisiske indflydelse, idet sidstnævnte ikke skelnede omhyggeligt nok mellem frisiske, engelske og nedertyske lån. Vigtig i denne sammenhæng var også Fritz Askebergs indvending (1944:30-34), at en del af Wadsteins såkaldt frisiske forråd af nautiske og kirkelige termer var internationale ord. Men Askeberg ramte vel nok især plet ved at fremhæve, at Wadstein burde have interesseret sig for påvirkningen i modsat retning, den skandinaviske leksikalske indflydelse i Frisland i Vikingetiden. Jeg skal i denne sammenhæng afholde mig fra at være mere konkret. Andrea Maini har netop meget på hjerte på dette felt, således som man vil kunne forvisse sig om lidt senere i dag.

Istedet vil jeg slutte af med at henvise til min doktorafhandling fra begyndelsen af firserne, hvor jeg i et forsøg på at bestemme det oldengelske sprogs kontinentale oprindelse sammenlignede de lydlige og bøjningsmæssige træk, som oldengelsk havde fælles med alle de andre germanske oldsprog enkeltvis og i grupper. Ikke særligt overraskende havde oldengelsk flest træk fælles med frisk, 40 ialt, hvoraf mange uden tvivl først var opstået efter den angelsaksiske udvandring fra kontinentet i det 5. og 6. århundrede. Noget mindre var antallet af overenstemmelser mellem oldengelsk, oldfrisk og oldsaksisk, nemlig 26, hvorimod der næsten ingen paralleller var mellem oldengelsk og oldsaksisk. Fra en dialektgeografisk synsvinkel kunne det ses som et resultat af, at føroldengelsk og føroldsaksisk inden angelsaksernes emigration fra fastlandet var placeret i hver sin ende af et nordsøgermansk kontinuum med føroldfrisk placeret ind imellem. Fra et tidligt tidspunkt blev oldsaksisk, således som vi tidligere har været inde på, udsat for sydlig, dvs. højtysk, påvirkning, noget der drastisk forstærkedes med saksernes indlemmelse i frankernes rige. Føroldfrisk blev ikke i samme grad påvirket af frankisk og bevarede i lighed med oldengelsk flere gamle nordsøgermanske træk end oldsaksisk. Samtidig udviklede frisk og engelsk – dels sammen, dels hver for sig – en række sproglige fornyelser. Lad mig give et eksempel. I 3. person af de personlige pronominer blev *h*- først indført i nominativ singularis maskulinum som erstatning for det lydrette tab af *-z i *ez/iz 'han' i svagt betonet stilling. Denne tilførsel af *h*- er belagt i alle de senere nordsøgermanske sprog (*he/hi*), idet den i den pågældende kasus (nsm.) var fremtvunget af de lydlige omstændigheder. Men det var kun i oldengelsk og oldfrisk, at *h*- generaliseredes til at omfatte de øvrige køn, tal og kasus, smlg. Fig. 8 med skemaet fra Walther Stellers oldfrisiske grammatik (1928:53):

a) Masc. und neutr.									
afrs.	ae.	as.	ahd.	got.					
m.	n.	m.	n.	m.	n.	m.	n.	m.	n.
Sg. N. hī hē hit, het		hē hit	hē, hie it	er iz		is ita			
G. [sīn]		his	is	[stn] es		is			
D. him		him	im, imu	imu, imo		imma			
A. hine hit, het	hi(e)ne hit		ina it	inan, in iz		ina ita			

b) Femin.									
afrs.	ae.	as.	ahd.	got.					
Sg. N. hiu, hio (se)	hēo (hīe, hī)	sīu	sīu, sī	si					
G. hire (-a)	hiere, hire	iro, -u, -a	ira (-u, -o)	izōs					
D. hire (-a)	hiere, hire	iru, -o	iru, -o	izai					
A. hia (se)	hīe (hī, hēo)	sīa, sie	sīa (sīe)	ija					

c) Plural.									
afrs.	ae.	as.	ahd.	got.					
N. hīa (se)	hīe (hēo)	sīa, sie neutr. siu	m. sie f. sīo n. siu	m. eis f. ijōs n. ija					
G. hīra, hīara	hīera (hīra)	iro	iro	izē izō					
D. him (hīam)	him (heom)	im	im, in	im					
A. hīa (se)	hīe (hēo)	sīa, sie neutr. siu	m. sie f. sīo n. siu	m. ins f. ijōs n. ija					

Fig. 8: De personlige pronominer i 3. person.

Det særligt nære forhold mellem engelsk og frisisk afspejlede sig også i en anden og mere uventet sammenhæng i min afhandling, nemlig deri at frisisk næsten altid fulgte med engelsk, når engelsk havde sproglige træk fælles med et tredje, fjerde eller femte medlem af den germanske sprogfamilie. Det gjaldt også forholdet til nordisk (Nielsen 1985:187-215), hvor en del væsentlige paralleller mellem oldengelsk, oldfrisisk og oldnordisk må henføres til før vikingetidens begyndelse. Det vil være for tidskrævende at gøre rede for dette materiale her og for de mulige årsager til eksistensen af sådanne fællestræk. Men jeg skal kort gøre opmærksom på, at *h-* også blev indført som forstærkende initialt element i 3. person af de nordiske personlige pronominer, selvom baggrunden herfor var en lidt anden, smlg. oldnordisk 3. sg. mask. n/a. *hann*, g. *hans*, d. *honom*; 3 sg. fem. n. *hon*, a. *hana*, g. *hennar*, d. *henni* (Nielsen 1985:194-95).

Institut for Sprog og Kommunikation
 Syddansk Universitet
 Campusvej 55
 DK-5230 Odense M

Bibliografi

- Århammar, N. 1990. 'Friesisch und Sächsisch. Zur Problematik ihrer gegenseitigen Abgrenzung im Früh- und Hochmittelalter'. I: R.H. Bremmer Jr. et al. (udg.), *Aspects of Old Frisian Philology* (= Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 31/32). Amsterdam: Rodopi / Groningen: SSFYRUG. S. 1-25.
- Århammar, N. 1995. 'Zur Vor- und Frühgeschichte der Nordfriesen und des Nordfriesischen'. I: V.F. Faltings et al. (udg.), *Friesische Studien II*. Odense: University Press. S. 63-96.
- Århammar, N. 2001. 'Die Herkunft der Nordfriesen und des Nordfriesischen'. I: Munske et al., s. 531-37.
- Askeberg, F. 1944. *Norden och kontinenten i gammal tid*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Borchling, C. 1938. 'Die Friesen und der skandinavische Norden'. I: *De Iepening fen de Frysk Akademy*. Assen: Van Gorcum. S. 56-75.
- Bos, J.M. 2001. 'Archaeological Evidence Pertaining to the Frisians in the Netherlands'. I: Munske et al., s. 487-92.
- Bremmer Jr., R.H. 1996. 'Friesen. §10. ON.'. I: H. Beck et al. (udg.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (2. udgave), 10. Berlin: Gruyter. S. 14-17.
- Bremmer Jr., R.H. 2001. 'The Geographical Division and Periodization of Old Frisian'. I: Munske et al., s. 602-6.
- Düwel, K. 1996. 'Friesen. §13. Runen-Inscr.'. I: H. Beck et al. (udg.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (2. udgave), 10. Berlin: Gruyter. S. 28-29.
- Fellows-Jensen, G. 1995. 'What do English, Frisian and Scandinavian Place-Names Tell us about the Frisians in the Migration Period'. I: V.F. Faltings et al. (udg.), *Friesische Studien II*. Odense: University Press. S. 97-117.
- Gildemacher, K. 2001. 'West Frisian Place-Names'. I: Munske et al., s. 155-70.
- Hofmann, D. 1995. 'Zur Monophthongierung von germanisch *ai* und *au* im Altfriesischen und in seinen Nachbarsprachen'. I: J. Cajot, L. Kremer & H. Niebaum (udg.), *Lingua Theodosica, Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft. Jan Goossens zum 65. Geburtstag*. Münster: LIT. S. 23-35.
- Kühn, H.J. 2001. 'Archäologische Zeugnisse der Friesen in Nordfriesland'. I: Munske et al., s. 499-503.
- Löfstedt, E. 1963-69. 'Beiträge zur nordseegermanischen und nordseegermanisch-nordischen Lexikographie'. *Niederdeutsche Mitteilungen* 19-21 (1963-65):281-345; 22 (1966):39-64; 23 (1967):11-61; 25 (1969):25-39.
- Looijenga, T. 1996. 'Checklist Frisian Runic Inscriptions'. I: T. Looijenga & A. Quak (udg.), *Frisian Runes and Neighbouring Traditions* (= Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 45). Amsterdam: Rodopi. S. 91-108.
- Munske, H.H. et al. (udg.). 2001. *Handbuch des Friesischen = Handbook of Frisian Studies*. Tübingen: Niemeyer.

- Nielsen, H.F. 1984. 'Unaccented Vowels in the Frisian Runic Inscriptions'. I: N.R. Århammar et al. (udg.), *Miscellanea Frisica*. Assen: Van Gorcum. S. 11-19.
- Nielsen, H.F. 1985. *Old English and the Continental Germanic Languages*. Second edition. Innsbruck: Inst. für Sprachwiss. d. Univ. [1. udgave, 1981.]
- Nielsen, H.F. 1991. 'The Undley Bracteate, "Continental Anglian" and the Early Germanic of Schleswig-Holstein'. I: J.O. Askedal et al. (udg.), *Festskrift til Ottar Grønvik på 75-årsdagen den 21. oktober 1991*. Oslo: Universitetsforlaget. S. 33-52.
- Nielsen, H.F. 1994. 'Ante-Old Frisian: A Review'. *NOWELE* 24:91-136.
- Nielsen, H.F. 1997. 'Runologiske forbindelser mellem Frisland og Skandinavien'. I: H. Bekker-Nielsen & H.F. Nielsen (udg.), *Beretning fra sekstende tværfaglige vikingesymposium*. Moesgård: Hikuin & Afdeling for Middelalderarkæologi. S. 7-24.
- Nielsen, H.F. 1998. *The Continental Backgrounds of English and its Insular Development until 1154* (= A Journey through the History of the English Language in England and America, I). Odense: University Press.
- Nielsen, H.F. 2001. 'Frisian and the Grouping of the Older Germanic Languages'. I: Munske et al., s. 512-23.
- Page, R.I. 2001. 'Frisian Runic Inscriptions'. I: Munske et al., s. 523-30.
- Robinson, O.W. 1992. *Old English and Its Closest Relatives*. London: Routledge.
- Seibold, E. 2001. 'Die Friesen im Zeugnis antiker und spätantiker Autoren'. I: Munske et al., s. 479-87.
- Steller, W. 1928. *Abriss der altfriesischen Grammatik*. Halle: Niemeyer.
- Vries, O. 2001. 'Geschichte der Friesen im Mittelalter: West- und Ostfriesland'. I: Munske et al., s. 538-50.
- Wadstein, E. 1922. *Friesische Lehnwörter im Nordischen*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Wadstein, E. 1933. 'On the Relations between Scandinavians and Frisian in Early Times'. *Saga-Book of the Viking Society for Northern Research*, s. 5-25.
- Walter, G. 1911. *Der Wortschatz des Altfriesischen. Eine Wort-geographische Untersuchung*. Leipzig: Deichert.

Andrea Maini

EARLY FRISIAN LOANWORDS IN NORTH GERMANIC BEFORE AND IN THE VIKING AGE

Some Old Norse words exhibit no continuity with common Germanic vocalism. They show correspondence neither to Old English, nor Old Saxon nor Gothic. The vocalic development of Old Frisian is the only one compatible with the features of those words. Should we then consider them exceptions or possible loanwords from Frisian? My purpose is to outline a corpus of Frisian loanwords in North Germanic, based on a phonological criterion.

My first reason for choosing this topic is the higher degree of stability of phonology in comparison with that of semantics. According to the stability gradient (van Coetsem 1988), phonology is the most stable domain with regard to the imposition of a source language on a recipient language. This ensures a certain objectivity in observed analogies by comparing words. My second reason is subordination of all levels of language structures to phonology. According to Penzl (1972), only phonological correspondences permit reconstructions of a higher order because without a phonological comparison the shapes of forms, groups of forms, and lexical entities cannot be compared.

Thus, two fields of investigation are involved: contact linguistics and contrastive linguistics. How can we connect them in the right way in order to outline a Frisian–Scandinavian contact? According to van Coetsem (2000:43–44), ‘one can do a contrastive analysis of languages that have never been in contact with one another. Yet, when languages have been in contact, how they contrast can be seen within the perspective of language contact.’

This statement implies that: *a)* discrepancies and similarities both in phonetic, morphemic, syntactical, and lexical fields provide data about the nature and the intensity of language contact; *b)* language contact between the analysed languages is given as known information.

In our case, language contact between Frisian and North Germanic has not been proved but is just a supposition based on observations connected with Germanic language history and trade history. Historical and archaeological data concerning Frisian–Scandinavian contact do not provide an irrefutable basis. They cannot be posited as premises for the present investigation. I start this paper with linguistic premises and conclude it with linguistic evidence. I am convinced that a purely linguistic analysis provides a more solid linguistic argumentation by debating the existence and the nature of a Frisian–Scandinavian contact in a wider perspective on the basis of data obtained from linguistic, historical and archaeological research.

I choose Old Norse vocabulary as representative for North Germanic. Early Old Norse (8th -11th century) exhibits features which are very important for recognising Frisian influence. The phonemic inventory of Early Old Norse exhibits both the phonemes /a:/ and /a/ and /ɔ:/ and /ɔ/ while Late Old Norse shows the neutralisation of the phonemic contrast between /a:/ and /ɔ:/ as well as between /a/ and /ɔ/ (Haugen 1998:59-60). The phonemic opposition between /a:/, /ɔ:/ and /au/ and between /a/ and /ɔ/, allows us to point out that Early Old Norse /a:/ and /a/ had been used in transfers of the phonemes /a:/ and /a/ from other Germanic languages, i.e. Early Old Norse /a:/ in a lexeme which is supposed to be a borrowing from e.g. Frisian cannot represent the adaptation of /ɔ:/, /o:/ or /au/, but only of /a:. The corpus of Frisian loanwords I am going to analyse, consists of lexemes having the phoneme /a:/ in stressed syllables. The early Old Norse period precedes attestations of Old Frisian. Gysseling (1960:77-80; 1962:7) pointed out that Frisian may have become an independent language only in the 8th century. In the present investigation 'Early Frisian' will be used in order to define Frisian in the Early Old Norse period.

My investigation of evidence for the imposition of Early Frisian lexical elements in Old Norse is based upon Herbert Penzl's (1972) outlines of comparative reconstruction, inverted reconstruction and diachronic analysis. Comparative reconstruction involves several related languages. Their corresponding phonetic, phonemic, morphemic, syntactical, lexical items and sets of patterns are compared and genetically derived from a proto-language. Word-forms similar in shape and preferably quite identical in meaning are collected from the lexicon of the languages to be compared as presumable cognates. I choose the reconstruction of the Proto-Germanic diphthong */au/ because its development within Germanic languages will be determinant for the following analysis of loanwords. The vowel differences as reflexes of PGmc */au/ prove to be the results of regular sound changes in the individual languages, e.g. PGmc */au/ > Old English /e:a/, PGmc */au/ > Old Norse /au/, or /ey/ if affected by i-mutation, /o:/ if followed by /h/, /k/ or /g/, PGmc */au/ > Old Frisian /a:/ since they are found in many other corresponding sets. I now list some cognate words in these languages, in order to see whether the rules of phonological correspondence can be applied in an exact way, as Penzl (1972:29) pointed out: OFr /ha:p/ corresponds to OE /he:ap/, OFr /da:d/ to OE /de:ad/ and ON /dauðr/, OFr /a:k/ to OE /e:ak/ and ON /auk/, OFr /a:ge/ to OE /e:age/ and ON /auga/ and so on. Thus, if I know that an OE word exhibits /e:a/ in a stressed syllable, I can expect that a cognate word in Old Frisian exhibits /a:/ in the same position and ON /au/. These conjectures are supported by 'inverted reconstruction' which is introduced by Penzl (1972:31) as follows: 'Ordinarily, what is not in the daughter languages cannot be assumed for the proto-language, since the comparative method cannot deal with a total loss without residue'.

In 'inverted reconstruction' items of the proto-language of the second order (for instance Proto-Norse) are compared to those of the proto-language of the first order (Proto-Germanic), which was also derived from it, and corrections and additions in the secondary proto-language (Proto-Norse) are made on the basis of the correspondences obtained in this way. The differences between the results of inverted and regular reconstruction are

explained by the assumption of change within the proto-language and as reflecting two stages of it with a time difference: PGmc (or early PGmc) and common Gmc (late PGmc). The features of the PN stage can be confirmed by an internal reconstruction from the common Gmc features and PGmc features in the same way from PGmc. There can be no objection against the comparison of two reconstructed stages as, e.g., PN and PGmc. Evidence for no correspondence between expected and attested forms of phonemic development from a proto-language to a derived language would make borrowings apparent.

In order to explain this, I use a well-known example of phonemic development which affected one group of Germanic dialects, and which is the major factor that distinguishes Old High German from other Germanic languages. This is the High German Consonant Shift. I assume that the phoneme /t/ in Proto-Germanic develops regularly in Modern English, Dutch and Norwegian and Modern High German as follows:

Proto-Germanic	Modern English	Norwegian	Modern Dutch	Modern High German
/t/ initially,	/t/	/t/	/t/	/ts/
	<tongue>	<tunge>	<tonge>	<Zunge>
* <i>tungon-</i> /	/t-/	/t-/	/t-/	/ts-/

Proto-Germanic	Modern English	Norwegian	Modern Dutch	Modern High German
/t/ after consonants	/t/	/t/	/t/	/ts/
	<salt>	<salt>	<zout>	<salz>
* <i>salta-</i> /	/t-/	/t-/	/t-/	/ts-/

Proto-Germanic	Modern English	Norwegian	Modern Dutch	Modern High German
/t/ in gemination (in WGmc)	/t/ after short vowel cf. <sitting>	/t/	/t/ after short vowel	/ts/
* <i>setjan-</i> / > WGmc	/sɪt/	/sittə/	/zittə/	/zitsən/
* <i>sitjan-</i> /				
* <i>sittjan-</i> /				

From these observations I should expect that the development of stops into fricatives and affricates in Old High German is an evident and easily recognisable phonological change within Germanic consonantism which makes Old High German different from all the other Germanic languages.

I now analyse some cognate words which share the same etymology in order to show that unexpected developments, which match their cognates in languages derived from the same proto-language, can be explained as borrowings. A Modern English lexeme (2) exhibits anomalies:

PGmc	Modern English	Modern German
	(1) <spit>	<spitz>
*-/t-/	/split/	/spits/
	(2) <spitz>	<spitz>
*-/t-/	/spits/	/Spits/

The lexeme (1) follows the reconstruction of expected development in Germanic languages while (2) shows anomalies. (2) shows features i.e. phonological development expected only in the South Germanic area. This lexeme is a borrowing from Modern High German.

I now make an example which exhibits anomalies (2) in Modern High German:

PGmc.	Modern English	Modern German
	<split> v.	(1) <spleißen>
*-/t-/	/split/	/Splaisen/
		(2) <splitten>
		/Splittan/

The lexeme (2) shows features not expected in the South Germanic area. It is a borrowing from North German. Either the reconstruction of Proto-Germanic and of the development into the Germanic languages is a wrong model or we can consider the possibility of transfers from one Germanic language to the other. Penzl (1972:7-8) points out that the individual history of languages will show in their comparison certain discrepancies which can be explained and described by the assumption of specific diachronic changes and that, in lexicology particularly, evidence for borrowing will be found. The method of contrasting the phonological development of two or more Germanic languages, based on reconstructions provided by comparative linguistics, has been used in studies concerning linguistic evidence for Scandinavian influence on Older and Middle Scots (Kries 2003) and for the Frisian substrate in North Holland and the province of Groningen and in studies on evidence for Dutch loanwords in Frisian. In 'Frisian Relics in the Dutch Dialects', E. Hoekstra (2000:138-142) uses the method of contrasting the expected development of vocalism in Dutch dialects and Westerlauwers Frisian. He observes anomalies in Dutch vocalism which fit the regular development in Frisian: 'The evidence includes the

following phenomena: /ie/ from WGmc. /ai/ (general in North Holland) and /e:/ from WGmc. /a:/ in the Zaanstreek (part of North Holland). Words with Frisian vocalism in Standard Dutch are also given, such as *baken* “beacon”, from Gmc. au. Frisian umlaut of /o:/ is found in NHoll. *Stieme* (Eng. Steam).¹ (Hoekstra, E. 2000:139.)

Kries (2003:87-88) points out that the different development of the North Germanic vowels /a:/, /au/, /ei/ as compared with that of Old English /æ: ~ e:/, /e:a/ and /a:/ is an important criterion for recognising North Germanic loanwords in English and Middle Scots: ON /a:/ instead of OE /e:/; MSc *hare*, MSc *bare*, MSc *air* (Adv.), MSc *bra* (Sb.); ON /au/ instead of OE /e:a/; MSc *lōwp* Sb. 1 + Vb., MSc *blout* Adj., MSc *roup* Vb., MSc *roust* Sb., MSc *nowt* Sb., MSc *gowpin* Sb., MSc *lows* Adj., MSc *cōwp* Vb.; ON /ei/ instead of OE /a:/; MSc *slaik* Vb., MSc *sweye* Vb., MSc *laik* Sb. + Vb., MSc *bayne* Adj., MSc *graith* Adj., MSc *lait* Vb., MSc *nay* Adv., MSc *raise* Vb., MSc *bait* Vb.; MSc *fraist* Vb., MSc *lay* Sb., MSc *layne* Vb., MSc *lair* Sb.

I now contrast the different developments of the Proto-Germanic diphthong */au/ with each other in order to outline differences between the expected form of an Old Norse lexeme and its attested form: PGmc */au/ > EFr >*/a:/ > OFr >*/a:/; PGmc */au/ > OE /e:a/; PGmc */au/ > PN */au/ > ON 1) /au/, 2) /ey/ if i-mutated; PN > */au/ + /h/ > ON /o:/; */au/ + /k/ > ON /o:/; */au/ + /g/ > ON /o:/; PGmc */au/ > Goth /ɔ:/; PGmc */au/ > OHG /ou/; PGmc */au/ > OS /o:/.

I collected and compared data about some non-expected developments of the PGmc diphthong /au/ in Old Norse which match with Early and Old Frisian forms from the following dictionaries and articles: Ahlsson (1981), Bjorvand (2000), de Vries (1987), Fritzner (1973), Hellquist (1980), Heuser (1903), Holthausen (1924), Holthausen (1934), Kluge (1989), Lehmann (1986), Lexer (1992), Magnússon (1989), Nielsen (1966), Richthofen (1840), Siebinga (2005), Simensen (1997), Torp (1994), Van Helten (1907), Wahrig (2000), Buma (1996).

ON <*stakkr*>

ON <*stakkr*> /stak:-/ = ‘a sort of cloak’. Other attested forms: OFr <*stac*> /sta:k/ = a garment. MHG <*stuche*> /stu:χe/ = 1) ‘apron’; 2) ‘sleeve’.¹ My hypothesis is that ON /stak:-/ < EFr */sta:k:-/.

MHG /stu:χe/ < OHG */stu:χa/ (Wahrig 2000:1195) is connected with PGmc */stuk:a/. It implies a semantic relationship between the idea of stiffness and some kind of garments or parts of them (e.g. hanging sleeve or stiff overcoat). Holthausen (1924:464) recognises semantic and morphological affinities between OFr /sta:k/ and MHG /stu:χe/, considering these forms in ablaut with each other. This assumption implies that PGmc */stauk:-/ is in ablaut with PGmc */stuk:a-/ according to Siebinga (2005:209-210).² I assume a connection between the OFr noun /sta:k/ and the OFr adjective /sta:k/ ‘stiff’ which derives from PGmc */stauk-/ (Siebinga 2005:209-210). Holthausen (1924:464) pointed out that OFr /sta:k/

derives from PGmc */stauk-/. This is the premise to my hypothesis about ON /stak:-/ < EFr */sta:k-/. First of all OFr /sta:k/ cannot derive from ON /stak:-/ because we should expect a form like OFr */stek/.

If ON /stak:-/ is not considered a loanword, it should be regarded as a derivation from PN */sta:k-/ or */stak-/ and thus a PGmc root with no connection with other Germanic languages. If I assume that ON /stak:-/ is a loanword from another Germanic language, I must consider Early Frisian the source language, i.e. ON /stak:-/ < EFr */sta:k/ < PGmc */stauk/ because of the close vowel resemblance of these cognate words. No other Germanic language has a closer form. Also by contrasting ON /stak:-/ with not attested forms obtained by inverted reconstruction, like OE */ste:ak/ < PGmc */stauk/, OS */sto:k/ < PGmc */stauk/ and Goth */stɔ:k/ or */stauk/, the hypothesis of ON /stak:-/ < EFr */sta:k/ seems to be confirmed. Yet, the difference of length between ON /a:/ and EFr /a:/ must be explained. The reason for this vowel shortening can either be an adaptation identification (van Coetsem 1988:149-150) or an identification (van Coetsem 1988:120) of a long vowel with a short one if the timbric quality of the same phoneme is different in the two languages.

ON <*knappr*>

ON <*knappr*> /knap:-/. Other attested forms: OFr <-*knap*> /kna:p/, OHG <*knouf*> /knoufl/, OE <*cnappa*> /knop:a/. My hypothesis is that ON /knap:-/ derives from EFr */kna:p-/.

De Vries (1987:339) points out the vowel alternance between PGmc */knaupa-/ and */knupa-/, which explains the vowel alternance of attested forms in Germanic languages. It seems impossible to derive ON /knap:-/ from PGmc */knappa-/ as, nonetheless, Nielsen (1966:197) does. PGmc */knappa-/ cannot explain any other attested form in Germanic languages (e.g. we should expect OFr */knep/ instead of /kna:p/). OFr /kna:p/ exhibits a regular vowel development from PGmc */knaupa-/ while ON /knap:-/ must be explained as a loanword from another Germanic language and not a development from PGmc */knaupa-/ because we should expect PN */knaup-/. I assume that ON /knap:-/ is a loanword from EFr */kna:p/ because of the close vowel resemblance between these cognate words. As other attested forms confirm, no other Germanic language has got a closer cognate word than the Old Frisian one.

ON <*hár*>

ON <*hár*> /ha:-/ = ‘high, deep, enduring, big, important’. Other attested forms: ON <*hógr*> /ho:-/, ON <*hór*> /ho:-/, OFr <*hach*> /ha:-/, OFr <*hag*> /ha:-/ = ‘high, big, much, special, important, severe’, Goth <*hauhs*> /ho:-/, OE <*hēah*> /he:a/-/, OS <*hōh*>,

OHG, MHG <*hō(h)*> /ho:-/, ODu <*ho*> /ho:-/. The expected development of PGmc */*hauha*-/ is: PN */*haug*-/ > ON /*ho:g*-/ as the attested Old Norse forms <*hógr*> and <*hór*>. ON /ha:-/ cannot derive from PN */*haug*-/.³ OFr /ha:-/ < EFr */*ha:-/* < PGmc */*hauha*-/. I assume that ON /ha:-/ derives from EFr /ha:-/. Also in this case, no other Germanic language has got a closer cognate word than the Old Frisian one.

ON <bákn>

ON <*bákn*> /ba:kn-/ = ‘mark; sign’. Other attested forms: OFr <*baken*> /ba:ken/, OHG <*bouhhān*> /bouχ:n/, OE <*béacen*> /be:atſen/, OS <*bocan*> /bo:kan/. My hypothesis is that ON /bak:n-/ derives from EFr */*ba:ken*/. Also in this case, no other Germanic language has got a closer cognate word than the Old Frisian one.

Conclusion

I have tried to outline an analysis of Frisian as a source language for Old Norse lexemes which seem to have been borrowed from another Germanic language. The development of the Proto-Germanic diphthong */au/ is the most evident case to investigate, but more cognate words can be contrasted in this way. For instance, some Old Norse lexemes are closer to non-sharpened Old Frisian cognate words than to the expected forms which would exhibit sharpening like the corresponding cognate words in Old English. With this contribution I try to consolidate the possible existence of a Frisian-Scandinavian language contact.

*Institutt for nordisk og mediefag
Høgskolen i Agder
N-4604 Kristiansand*

Notes

1. Lexer (1992:253): ‘Swf. M. der weite, herabhängende ärmel an frauenkleidern; kopftuch, schleier, tuch, schürze’.
2. Cf. the etymology of OFr ‘stak’ = ‘stiff’ in Siebinga (2005:209–210) and the discussion about the connection between the roots */stauk/ and */stukka/: ‘We can derive *stauk- from *staug- < *ste(h2)ug-. The geminate as well as the short vowel of the “stick”-word PGmc. *stukka- remain problematic, although the resemblance is striking, both from a formal and semantic point of view. Yet, we expect *stauk- < *ste(h2)ug- (= OFris. *stak*), *stuk- < *sth2ug- or *stük- < *stuh2g- ($\emptyset$ -grade and laryngeal metathesis). Perhaps we are dealing with a derivation *stuk-na- to *stuk- < *sth2ug- (i.e. the second of the possibilities mentioned). Pokorny (1959:1032–4, especially 1033), puts the form to a root *(s)teu-, with an extension *-g-, meaning “*stoßen, schlagen*”, but perhaps originally “*steif*”. The latter assumption automatically entails semantic overlap and formal similarity. It seems impossible to derive either OFris *stak* or *stok* from a form without a velar extension, assuming PGmc *kk to have arisen in a cluster -Hw- as in e.g. OE *haccian* “hack” < *kaHw- vs. *hēawan* “hew” < *kHaw-, etc. (Kortlandt 1988b: 356, with further examples and reff.; cf. also s.v. *kuic*). We would expect *steh2u- > *staHw- > PGmc **stakk- ~ *sth2eu- > PGmc **stau-, neither of the forms directly yielding OFris *stok* or *stak*’.
3. Cf. Bjorvand (2000:425) for a problematisation of ON <hár>.

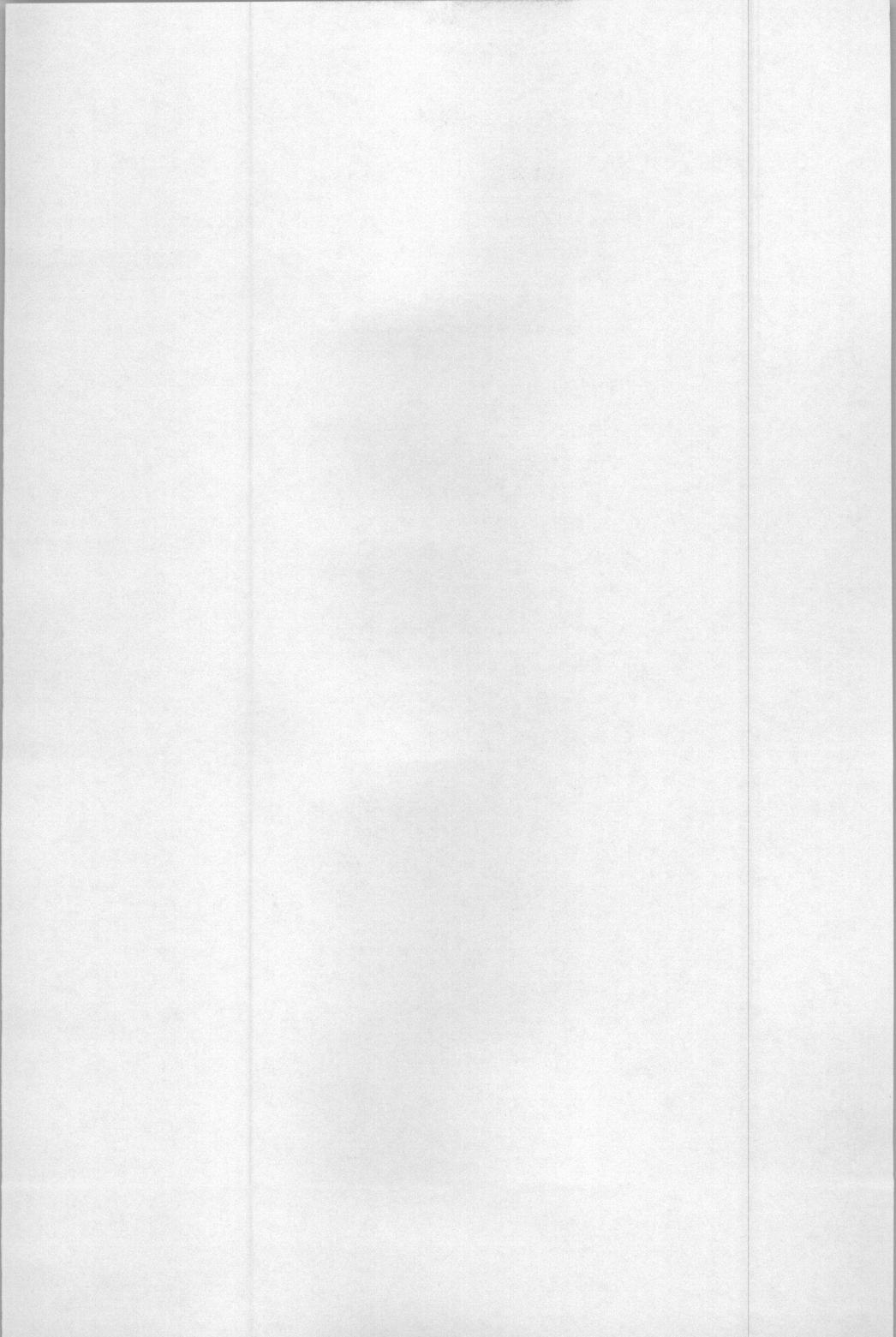
List of abbreviations

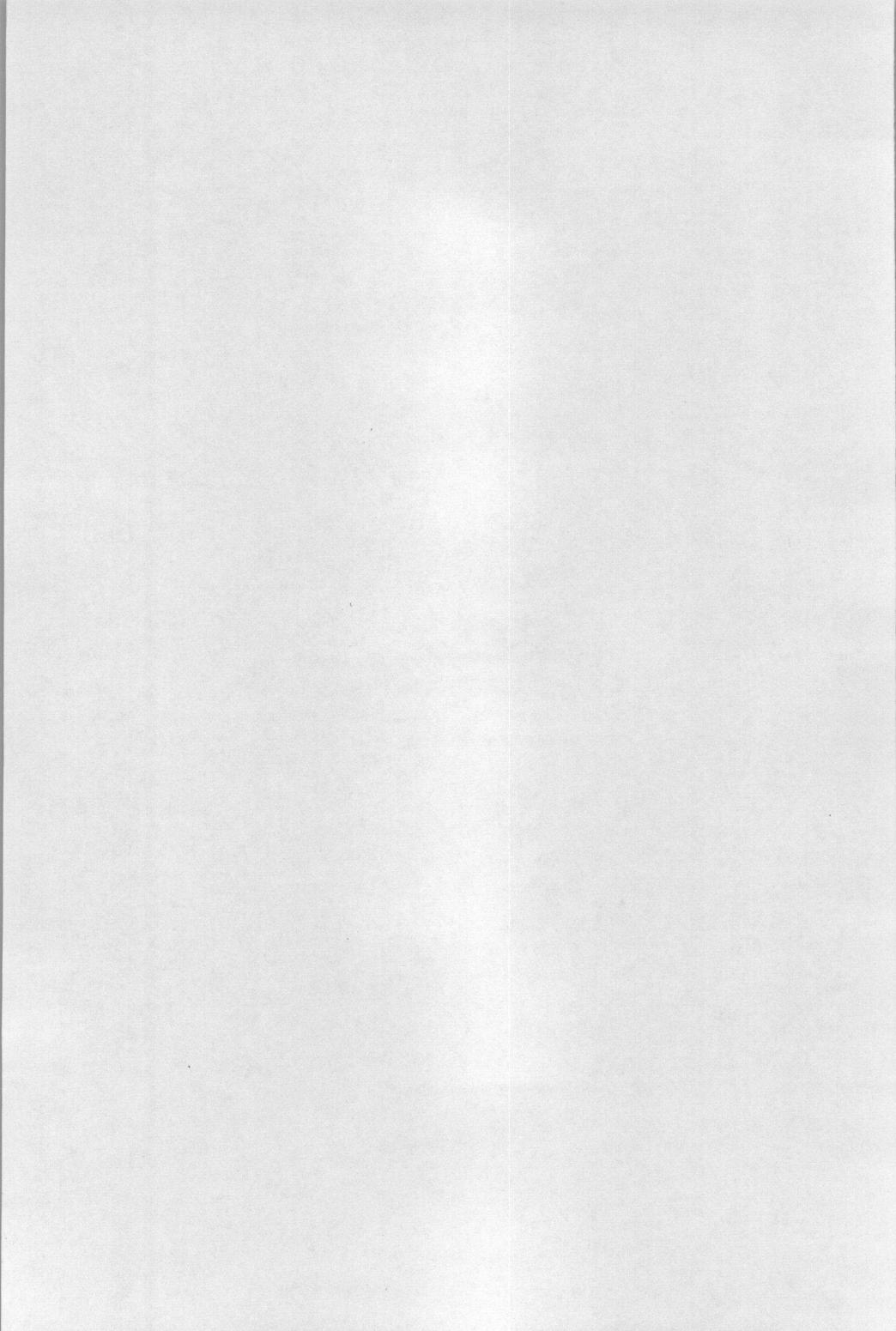
- EFr = Early Frisian
Gmc = Germanic
Goth = Gothic
MHG = Middle High German
MSc = Middle Scots
OFr = Old Frisian
OHG = Old High German
ON = Old Norse
OS = Old Saxon
PGmc = Proto-Germanic
PN = Proto-Norse

Bibliography

- Ahlsson, L.E. 1981. 'Till frågan om friska länord i nordiskan'. In: *Nysvenska studier* 61:146-153.
- Bjorvand, H. & Lindeman, F.O. (eds.). 2000. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Oslo: Novus Forlag.
- Buma, J.W. 1996. *Vollständiges Wörterbuch zum westerlauwersschen Jus Municipale Frisonum*. Leeuwarden: Fryske Akademy.
- de Vries, J. 1987. *Nederlands Etymologisch Woordenboek*. Leiden: E.J. Brill.
- Falk, H. & Torp, A. 1994. *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Oslo: Bjørn Ringstrøms Antikvariat.
- Fritzner, J. 1973. *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Oslo/Bergen/Tromsø: Universitetsforlaget.
- Gysseling, M. 1960. 'Chronologie van enkele klankverschijnselen in het oudste Fries'. In: K. Dykstra et al. (eds.), *Fryske Studzjes*. Assen: Van Gorcum. Pp. 77-80.
- Haugen, O.E. 1998. *Grunnbok i norrønt språk* (3. Utgave). Oslo: Gyldendal ad Notam.
- Hellquist, E. 1980. *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: Liberläromedel.
- Heuser, W. 1903. *Altfriesisches Lesebuch*. Heidelberg: Winter.
- Hoekstra, E. 2001. 'Frisian Relics in the Dutch Dialects'. In: Munske, Horst Haider (ed.), *Handbook of Frisian Studies*. Tübingen: Niemeyer. Pp. 138-142.
- Holthausen, F. 1924. 'Wortdeutungen'. In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 48:458-471.
- Holthausen, F. 1934. *Altenglisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.
- Kluge, F. 1989. *Etymologisches Wörterbuch*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Kries, S. 2003. *Skandinavisch-schottische Sprachbeziehungen im Mittelalter: Der Alt-nordische Lehneinfluss*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Lehmann, W. 1986. *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden: E.J. Brill.
- Lexer, M. 1992. *Mittelhochdeutsches Wörterbuch* (2. Nachdr. der 3. Aufl.). Stuttgart: Hirzel.
- Magnússon, Á.B. 1989. *Íslensk Orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Nielsen, N.Å. 1966. *Dansk Etymologisk Ordbog*. København: Gyldendal.
- Penzl, H. 1972. 'Methods of comparative Germanic linguistics'. In: van Coetsem, F. & Kufner, H.L. (eds.), *Toward a Grammar of Proto-Germanic*. Tübingen: Niemeyer. Pp. 2-42.
- Pokorny, J. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Tübingen/Basel: Francke Verlag.
- Prokosh, E. 1938. *A Comparative Germanic Grammar*. Philadelphia: Linguistic Society of America.
- Richthofen, K. von. 1840. *Altfriesisches Wörterbuch*. Göttingen: Dieterische Buchhandlung.

- Siebinga, S.M. & Boutkan, D.† (eds.). 2005. *Old Frisian Etymological Dictionary*. Leiden: Brill.
- Simensen, E. & Heggstad, L. & Hødnebø, F. 1997. *Norrøn ordbok* (4. utgåva av Gamalnorsk ordbok ved Hægstad og Torp). Oslo: Det norske Samlaget.
- van Coetsem, F. 1970. ‘Zur Entwicklung der germanischen Grundsprache’. In: Schmitt, L.E. (ed.), *Kurzer Grundriss der germanischen Philologie bis 1500* (B.I., Sprachgeschichte). Berlin: de Gruyter, Pp.1-93.
- van Coetsem, F. 1988. *Loan Phonology and the Two Transfer Types in Language Contact*. Dordrecht – Holland / Providence R.I. – U.S.A.: Foris Publications.
- van Coetsem, F. 2000. *A General and Unified Theory of the Transmission Process in Language Contact*. Heidelberg: Winter.
- van Coetsem, F. & Kufner, H.L. (eds.). 1972. *Toward a Grammar of Proto-Germanic*. Tübingen: Niemeyer.
- Van Helten, W.L. 1907. *Zur Lexikologie des altostfriesischen*. Amsterdam: Verhandelingen KAW, N.R. 9. Af. Letterkunden.
- Wahrig, G. 2000. *Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh/München: Bertelsmann Lexikon Verlag.

Fireogtyvende tværfaglige vikingesymposium

Syddansk Universitet 29. april 2005

med bidrag af

Niels Lund

Jan Besteman

Hans Frede Nielsen

Andrea Maini

Købes gennem Forlaget Hikuin, Mosgård, DK-8270 Højbjerg

www.hikuin.dk